

szombat

*Filippov Gábor,
Magyar Kornélia,
Mráz Ágoston Sámuel
és Somogyi Zoltán
a belpolitikáról*

*Békés Márton,
Erőss Gábor
és Tallián Miklós
a világhelyzetről*

*Interjú Bokros Lajossal
a gazdaságról*

*Shiri Zsuzsa
Izraelről,
Seres Attila
a magyar zsidóságról*

Prognózis

Van-e modern zsidó irodalom?

Szeminárium-sorozat
a *Szombat* folyóirat szervezésében,
Szántó T. Gábor író, főszerkesztő
vezetésével.

Június 2-án, 16-án, 30-án
(minden második kedden)
18.00-kor a Bálint Házban.

Az érdeklődők
a szanto@szombat.org e-mail címen,
vagy hétfő és csütörtök délután
a 302-0744-es telefonszámon jelentkezhetnek.

A kurzus ingyenes, a részvételhez
előképzettség nem szükséges.
További információk
a www.szombat.org honlapon.

Partnerek: Mazsike, Bálint Ház.
Támogató: L. A. Pincus Alapítvány
a diaszpórábeli zsidó oktatásért.

Antiszemizmus új köntösben?

- Minden **antiszemizmus**, ami **anticionizmus**, Izrael-ellenesség és Amerika-ellenesség?
- Aki gyűlöli **Saront** és **Busht**, az **antiszemita**?
- Aki szereti őket, az **filoszemita**?

*Ha választ szeretne kapni
korunk égető kérdéseire,
olvassa el kötetünket!*

Kapható a jobb könyvesboltokban
és a *Szombat* szerkesztőségében

311-6665, 311-9214

www.szombat.org • www.antiszemizmus.hu

Ha most fizet elő,

10%-kal olcsóbban jut a *Szomba*hoz azoknál,
akik havonta vásárolják meg
a lap számait, mert 2009 januárjától
lapunk árát **550 Ft-ra** emeltük.
Előfizethet banki átutalással
a 11709002-20066703-as OTP számlaszámra.
Az éves előfizetés díja 4950 forint.

Mindazok, akik a fenti összegnél többet utalnak át,
elősegítik a *Szombat* működését.
Lehetővé teszik, hogy lapunk olyan olvasótársaihoz is
eljuthasson, akiknek anyagi lehetőségeik
nem engedik meg, hogy rendszeresen olvashassák
a *Szombat*ot.

Támogatóink nevét
kívánságukra megjelentetjük
a *Szombat*ban.

***Legyen Ön is olvasótársai
és a zsidó kultúra támogatója!***

**Ha kérni szeretne,
vagy adni tud:**

www.magyarmicve.hu

szombat

2009. nyár
5769 szíván / támmuz

•
A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár János-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)
Fritz Éva (pénzügyek)
Pári Mirella (terjesztés)

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Csáki Márton,
Csőke Zoltán, Panyi Szabolcs,
Pályi Márk, Peremiczky Szilvia,
Vári György, Várnai Pál

•
A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarország
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális
Alapprogram

•
A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.

•
Terjeszti a LAPKER Rt.

•
A kéziratok szerkesztése lezárult:
2009. május 14-én.

Címlap:
Kurdi István grafikája

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.

Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Grafika Press Nyomdaipari Rt.

5. oldal

8. oldal

12. oldal

30. oldal

32. oldal

PROGNÓZIS

4 Tallián Miklós

Válság

5 Békés Márton

Naivitas vagy realizmus?

8 Erőss Gábor

Szó szót követ

12 „A »jóléti rendszerváltás«
óriási felelőtlenség volt”

Bokros Lajossal beszélget Gadó János

14 Mráz Ágoston Sámuel

A félelmetes kétharmadról

16 Somogyi Zoltán

Válságkorszak

18 Filippov Gábor – Magyar Kornélia

Polarizálódó politikai rendszer

A politikai rendszer gyökeres átalakulásáról

20 Shiri Zsuzsa

Izraeli jövő: derűre ború és fordítva

22 Seres Attila

Az oroszlán szalmát rágcsál**VILÁG / HAZAI DOLGAINK**

24 Berta József

Hol büntetik, hol nem?

Holokauszt-tagadás Európában

27 Fenákel Judit

Jankiper, 1952**KULTÚRA**

28 Shimonah Tzukernik

Zsidó művészet?

30 Hofesh Schechter kiverte

a biztosítékot a Trafóban

(Moór Valéria)

32 Angyalokkal beszélget

az év táncosnője

Interjú Balkányi Kittyvel (Moór Valéria)

34 Abszurd, mégis reális

(Csőke Zoltán)

TALLIÁN MIKLÓS

Válság

Globális pénzügyi válság van, ezt már talán mindenki tudja, persze néhányan mégis úgy csinálnak, mintha ilyesmiről szó sem volna. Azt is mindenki tudni véli, hogy ez az egész mikor kezdődött, meg azt is, hogy miért, de a legtöbben tévednek. Azt pedig csak néhányan merik megjósolni, hogy mikor lesz vége, és valószínűleg ők is tévednek, esetleg a munkakörükkel járó kincstári optimizmus beszél belőlük. Optimizmusra pedig semmi ok. Magyarországon ráadásul lokális gondok is vannak, azoknak az okai azonban elég egyértelműek, valamint a rövid- és hosszú távú megoldások elvei is adóttak, mindenkinek jusson eszébe a közmondás a takaróról és a nyújtózkodásról. Aki szerint pedig a rövid távú költségcsökkentésen és a hosszú távon minden szinten (azaz nemcsak a luxusautókon, hanem minden területen) takarékosabb államháztartáson kívül van másik megoldás, az vagy rémesen ostoba, vagy egyszerűen hazudik. Gyurcsány Ferenc látta előre, hogy ez történhet, és hogy eddig csak a szerencsének köszönhetjük a baj elkerülését, mégsem volt ereje tenni ellene. Bajnai Gordonnak sem kedve, sem ideje, sem lehetősége a hosszabb távú kérdésekben előrelépni, neki az azonnali csődöt kell elkerülni. Orbán Viktor úgy tűnik, szintén látja, mi a baj, nyilvános szerepléseiben mégis arra utal, lehetséges olyan megoldást találni, ami csak és kizárólag a nagybetűs felelősöknek fog fájni, csak jól kell kezelni a helyzetet. Pedig ilyen opció nincs. Globálisan pedig minden, válságokról való történelmi tapasztalatunk, illetve a most látottak is mind azt mutatják: a lehető legrosszabb, amit egy ilyen jellegű globális válsággal tehetünk, az az, hogy megpróbáljuk kezelni. A válságok elmúltak, nem a beavatkozások eredményeképp, hanem épp azok *dacá-*

ra, a kezelésükre létrejött működésképtelen rendszerek viszont fennmaradtak, és további problémákat generálnak évtizedről évtizedre. Gondoljuk végig, tudunk-e olyan, hasonló természetű válságról, amit sikeresen kezeltek a most is

előszeretettel alkalmazott brutális mértékű állami keresletélénkítő programokkal? Nem. Olyan válságról viszont tudunk, amit ugyanilyen eszközökkel próbáltak leküzdeni, ezért aztán majdnem egy évtizedig elhúzódott, és világháborúban végződött. Igen, a 30-as évekről van szó, és a New Dealről, ami annyira „sikeres” volt, hogy a világháború kitörése előtt az amerikai munkanélküliség pont annyi volt, mint a válság kitörésekor. Az okok nyilvánvalóak. Egyrészt az állami keresletélénkítés leginkább olyan termékekhez és szolgáltatásokhoz vezet, amiket különben tényleg senki nem venne meg (disznószag-kutató központ Iowa államban, a példa nem fiktív, hanem Obama elnök csomagjának része). Másrészt válságbiztos szabályozást soha, senki nem tudott és nem fog tudni készíteni. Ehhez ugyanis szükség volna a jövőben potenciálisan kitalált összes újdonság összes kockázatának felmérésére (azt ugyanis felesleges szabályban rögzíteni, hogy senki ne fektessen olyasmibe, amin épp most veszített néhánymilliárd dollárt). Azt pedig senkinek, de senkinek nem szabad elhinni, hogy nagy okosságában még nem is létező termékek veszélyeit is fel tudja mérni. A szabályozási kényszer mögött sokkal inkább azt kell észrevenni, hogy az ellenőrző rendszerek tervezésében, építésében és üzemeltetésében közreműködők számára saját nélkülözhetlenségük bizonyítása presztízs- és létkérdés. És persze örök lehetőség a korrupcióra, amit csak úgy lehet felszámolni, hogy megszüntetjük a motivációt: ha az államnak nincs befolyása az üzleti tevékenységekre, minek lefizetni. Általában sokszorosan megerősített tapasza-

lat, hogy nem érdemes az államban bízni, mert eddig leginkább a válságok kialakulásában, nem pedig a kilábalásban volt szerepe. Az 1920-as évek recessziógyanús időszakában az akkori amerikai jegybank rendre beavatkozott, körülbelül ugyanolyan lépéseket téve, mint mostani utódja a 2001-es „dotkomcsőd” (vagyis a hirtelen lelkesedéssel, de működő üzleti modell nélkül megalapított, majd felkapott internetes cégek csődbe menetele következtében bekövetkezett tőzsdei zuhanás) utáni helyzetben. Az eredmény is valami hasonló lett. Mit lehet akkor tenni? Az egyik legkevésbé ismert amerikai elnök, a méltatlanul alulértékelt Calvin Coolidge erre azt mondta: legfeljebb imádkozni. Hozzátehetjük még, érdemes megakadályozni, hogy emberek haljanak éhen, de ennél többre sem szükség, sem lehetőség nincs. Olyasmire közpénzt költeni, amit akkor sem venne meg senki, ha futná rá, butaság. Hagyni kell, hogy kiderüljön, 2009 után mi lesz a jó üzlet, mibe érdemes befektetni, és így kezni nem torzítani a piaci szereplők józan kockázat-kezelő rutinját. A mostani ingatlanhitel-buborék sem nőtt volna akkorára, ha az amerikai állam nem írta elő törvényileg, hogy szociális okokból kötelező a problémás adósoknak is hitelezni, nem vicc, erről szól az ún. Community Reinvestment Act. Ki tudja, a mostani élénkítő intézkedések hány, ehhez hasonló buborékot indítanak el teljesen feleslegesen? Nem kell kockáztatni, és újabb állami beavatkozással megpróbálni helyreigazítani a piac állítólagos hibáit. Válság van, igen, de azért lássuk az arányokat: körülbelül kétszáz éve, mióta hagyják működni az ember józan önérték-érvényesítésére épülő gazdaságot (idézzük ismét Coolidge-t, aki szerint civilizáció és profit kéz a kézben járnak), az emberiség átlagos jóléte több, mint tizenkétszeresére nőtt, az előtte évezredekben át stagnáló színtről. Ebben néha bekövetkezik pár százalékos visszaesés, néha a sima butaság, de sokkal többször az inkompetens állam miatt. Nem érdemes a saját boldogulásunkat, és gyermekeink, unokáink jólétét garantáló gazdasági szabadságot feláldozni azért, hogy a válságokat minden eddigi tapasztalatunk szerint csak súlyosbítani tudó állam néhány évig még kísérletezzon rajtunk.

PROGNÓZIS

Mi várható a jövőben? Mi lesz Magyarországon és a világban? Ezek a kérdések mindenkit foglalkoztatnak.

Bennünket is.

Zűrzavaros időkben élünk, szükségünk lenne valamiféle támpontra, vagy legalábbis a dolgok helyes szemléletének elsajátítására, hogy tervezhessük a jövőt.

A *Szombat* nyári száma azt a kérdést járja körül, mi várható szűkebb és tágabb közösségünkben.

Békés Márton konzervatív, Erőss Gábor pedig baloldali nézőpontból elemzi a világ helyzetét, a Barack Obamával és a gazdasági világválsággal bekövetkező új korszak lehetséges és már meglévő vonásait.

Bokros Lajos közgazdásszal, az MSZP-SZDSZ kormány volt pénzügyminiszterével, a CEU professzorával, az MDF Európa parlamenti képviselőjelöltjével gazdasági kérdésekről beszélgettünk. A nagy magyar politikai pártokhoz kötődő intézetek: a jobboldalhoz kötődő Nézőpont Intézet (Mráz Ágoston Sámuel), a baloldalhoz kapcsolódó Progresszív Intézet (Magyar Kornélia és Filippov Gábor)

vezetői, illetve elemzői, valamint Somogyi Zoltán, a konzervatív-liberális Political Capital igazgatója az elkövetkező idők várható fejleményeiről tájékoztatja olvasóinkat.

A zsidóság és Izrael sorsa alapvetően érdekes a mi futurologiánk szempontjából. Shiri Zsuzsa Izrael, Seres Attila pedig a magyar zsidóság jövőjét vázolja fel, természetesen ki-ki a saját szempontjából.

Tematikus mellékletünk közös vonása az, hogy bármit hoz a jövő, mi a szabad egyének felelősségteljes és öntudatos döntéseitől, és nem az állami beavatkozástól várjuk sorsunk jobbra fordulását, bár az államnak komoly szerepet gondolunk a szociális feszültségek csökkentésében. Másrészt úgy véljük, hogy az ország és a világ jövője egyaránt megköveteli azt, hogy a gondolkodó emberek, legyenek akár baloldaliak, akár jobboldaliak, együtt és egymással folytatott dialógusban tevékenykedjenek a lehetséges legjobb forgatókönyvek megvalósításán.

Ez az, ami ma Magyarországon leginkább hiányzik, s ennek szükségét jelképezi összeállításunk.

BÉKÉS MÁRTON

Naivitás vagy realizmus?

Példátlan és az amerikai alkotmányosság szellemiségét háttérbe szorító volt az a várakozás, amely Obama felé irányult, s nem csak az Egyesült Államokban, hanem világszerte. Az elnökválasztási kampány idején naiv tömegmozgalom bontakozott ki mellette, amely a haladást várta (emlékezzünk Obama sematikus képére, amely alatt a „Progress” felirat volt olvasható) és a változást követelte tőle (választási jelszava „We Can Change!” volt). Ám ez a várakozás, az Obama karizmájára, képességeire helyezett túlzott hangsúly, a liberális-baloldali vágyakozás a békére, a környezetszennyezés megszüntetésére és az állam felfújására biztosan nem lesz elegendő ahhoz, hogy az Egyesült Államok megerősödhessen és kellő erővel rendel-

kezzen ahhoz, hogy az elkövetkező nemzetközi krízisekben nagyhatalomként tudjon érvényesülni.

A Bush-éra terhes éve, a beragadt kétfrontos háború, a gazdasági válság mélyülése, a kulturális és etnikai átrendeződések a Fehér Házba röptették Obamát. Sokan gondolták úgy, hogy nyolc év republikánus kormányzás után változtatásra van szükség. 2000 és 2008 között azonban nehéz örökség halmozódott fel, amelyet Obamának át kell vennie, de ennek hordozásához nem lesz elég erős. Az amerikai konzervativizmus tradicionalista-piacpárti-realista fele (a paleokonzervatívok: Buchanan, Ron Paul, *American Conservative*, *Chronicles Magazine*) azért illette erős kritikával a Bush-rezsimet, mert 9/11 után a terrorizmus elleni küzdelmet határain túlra exportálta, amely nézetük szerint a *Pax America-*

na új világrendjének kialakításáért folyik. Ám a két háború (Afganisztán, Irak) ellenzésén túl azt is Bush szemére vetették, hogy a hiány növelésével és az adócsökkentés befejezésével a *Big Government*-t építi, valamint semmit sem tesz a bevándorlás és a kulturális fellazítás ellen. Az utóbbi két témával mit sem törődött a Bush-adminisztráció nagy ellensége, a balliberális, pacifista, zöld tábor, amely a háborút – ugyan más okokból – szintén helytelenítette. A demokratáknak sikerült a háborúellenző, kulturálisan és gazdaságilag liberális (azaz antikonzervatív és keynesiánus) vélekedésűeket mozgósítani, azzal együtt, hogy a feketék 90%-a, az első választók túlnyomó része, a spanyol ajkúak, az egyházon kívüliek és az „alternatív életmódot folytatók” is rájuk voksoltak. Vagyis *Obama mögött egy baloldali-liberális koalíció alakult ki, amely a haladásban hisz.*

Ha a karakteres amerikai kormányzatok jellegét megvizsgáljuk, akkor

azt látjuk, hogy a Johnson-adminisztráció progresszív, a rákövetkező Nixon-rendszer pragmatikus–realista konzervatív volt, a Reagan-éra végrehajtott egy erőteljes konzervatív fordulatot, a Clinton-éra pedig egy multi-kulti–balliberális választ adott erre. Majd ifj. Bush egy neokonzervatív, unipoláris korszakot épített fel, amelyre most Obama replikázik a Clintonéhoz hasonló fordulattal, amelynek szele már most is érezhető.

Obama olyan gazdasági programmal kezdte regnálását, amelyet a republikánusok borzongva szemlélnek, a velük szolidaritó libertáriusok pedig szocializmusnak tartanak. E lépés leginkább abban ragadható meg, hogy a jövedelmi különbségek mérséklése, az egyenlőség keresése motiválja. Emelte a gazdagok adóját, csökkentette a vállalkozások adókedvezményeit, állami támogatásban részesítette a nyugdíjakat, növelte a szegények és idősek egészségügyi ellátására fordított összegeket, valamint a liberálisok kedves témáját, a környezetvédelmet is központi forrásokkal halmozta el.¹ Ezzel nem csak az állam mérete és vele a hiány fog növekedni, hanem visszatér a keynesi szemlélet is, amely Franklin Delano Roosevelttől *New Deal*-jét és Johnson *Great Society* tervét inspirálta. Obama tehát „újra elindult a roosevelti úton”, ami egy baloldali fordulat mellett arról is tanúskodik, hogy szavazóbázisának gazdasági–szociális elvárásait igyekszik teljesíteni.² Buchanan meg is jegyezte, hogy Obama Reagan útja helyett FDR ösvényét követi, amelynek eredményeképp a járadékos (adót nem fizető, államtól függő) csoportok támogatása élvez elsőbbséget, ahelyett, hogy a vállalkozó, adózó, közép- és felsőbb osztályok gazdasági lehetőségei növekednének, amelyek felfelé rántják magukkal a gazdaságot.³ A Bush mögött álló neokonok szintén így dohognak, mivel az „új liberális érában” a kormányzat növekedését látják, amely nem fogja megoldani a gazdasági válságot.⁴ Valójában Reagan után befejeződött a klasszikus piacgazdaság amerikai megfelelőjének konzerválása, és egyre inkább a növekvő adók, emelkedő állami kiadások felé tolódott el a rendszer, amelyet 2003-tól a

háborús költségek még tovább terheltek. Az egyre reménytelenebb és szükségtelen háború folytatása azzal fenyeget, hogy az *Obamanics* emelkedő állami kiadásaiival – amelyek a „központi ösztönző csomag” (*Stimulus*) keynesiánus programjában körvonala-zódnak – együtt járva teljesen felborítják a büdzsét.

Obama állami kiadásokat növelő, egyenlősítő és a gazdaság élénkítésével fordított arányban működő döntései összefüggésben állnak a *haladó program* másik, kulturális részével. Kezdjük azzal, hogy az új elnök olyan stílussal érkezett, amely személyiségét, karizmáját túlreprezentálja, ráadásul ezt egy optimista liberális, progresszív gondolkodásmód keretezi.⁵ Az elnökök központi szerepe amúgy is erősödik a '30-as évek óta,⁶ amire a demokrata kormányzás még jobban rá fog erősíteni, hiszen a kampány alatt is Obama személye – és az ő nehezen megismerhető programja – állt a középpontban. Obamával az amerikanizmusnak nevezett érzelmek liberális karaktert kaptak, a hajdani közösség-szervező most az Egyesült Államokat fogja egy „toleráns, energikusan populisták” szellemmel „megajándékozni”.⁷ Azaz a vallásos, individualista, vállalkozó, fegyvertartó s többnyire WASP amerikai karakter felcserélődik egy sokkultúrájú, multietnikus, vallásilag indifferens, az állam

segítségében bízó arculattal. E kettő között óriási különbség van, ez az eltagadhatatlan differencia hatalmas változásokat jelent az amerikai öntudatban. Mindez azonban nem az egyívű tartozást, az eredeti amerikai hagyományok és mítoszok megerősítését fogja magával hozni, hanem a szétesést gyorsítja. A '60-as évek ellenkultúrájának folytatása ez, amelyet Reagan idején sikerült leállítani, de a hidegháború után, id. Bush alatt már nem folytatódott ellene a harc, a Clinton-éra pedig

kifejezetten a balliberális, multikulturális trendet (PC, pozitív diszkrimináció, kulturális engedékenységek, tekintélyellenesség, „szivárványtársadalom” stb.) folytatta. (Clinton '72-ben egyébként részt vett a balos McGovern-kampányban.) Ezt a hatást meg-látásunk szerint Bush alatt sem sikerült csökkenteni, noha első, 2000-es megválasztása idején olyan jelek mutatkoztak, hogy így lesz. A terror elleni küzdelem azonban fontosabb lett a bevándorlás megállításánál, a kulturális ügyek konzervatív megválaszolásánál. A Clinton-éra kulturális napirendje 2009-től korlátlanul folytatódhat, mégpedig az Obama által szabott irányban, azaz a progresszív naivitás, az etnikai és vallási kisebbségek alkotta színes kavalkád, valamint a munka- és teljesítményszeretlet helyett az állami támogatásra/segélyre váró magatartás felé. Ezzel az amerikai mítoszt szétroncsoló, az „amerikai kulturális magot” (Huntington) megbontó folyamatok csak tovább erősödnek, hiszen elveszik a takarékos, szorgalmas, önmagára számító protestáns ethosz, nem is beszélve az Alapító Atyák korának telepes-társadalmát jellemző angolszász kultúra haldoklásáról.⁸

Obama első külpolitikai cselekvése a kubai börtönlávé megszüntetése volt, amelyet az alkotmány szellemében tevékenykedő konzervatívok

(*constitutionalism*) is régóta követeltek. Ezt követően kezdett hozzá külügyi programja megvalósításához, amelyet 2007 nyarán körvonalazott.⁹ Az elnökjelöltek ebbéli állásfoglalásait publikáló neves folyóiratban Obama ekkor a következő lehetőséggel számolt. Ahhoz, hogy „*Amerika vezető szerepét megújítsuk*”, multipoláris együttműködés szükséges Amerika céljáért, amely a globális biztonság előmozdítása, s ennek érdekében áll a terrorizmus elleni harc folytatása, valamint a liberális demokráciák megerősítése. Obama Giuliani-nál és McCain-nél békésebb ígéretet tett jövőendő külpolitikáját illetően, hiszen nem kívánta folytatni a Bush-rezim unipoláris processzusát, az amerikai fegyverekkel folytatott nemzetépítést és Iránnal, Oroszországgal, Kínával is tárgyalni akart, nem pedig erőt demonstrálni velük szemben. Mindez – tradicionális konzervatív szemszögből is – realista programnak látszik, hiszen számol a többpólusú világrend várható megszületésével s belátja az egyedül-cselekvés csődjét. Obama programjában azonban leírta azt is, hogy a nemzetközi szervekkel való együttműködés nagyobb hangsúlyt fog kapni nála, Irak helyett pedig Afganisztánra figyel majd. A Bush-politika konzervatív és libertárius kritikussai nem örülhettek; hiába várták ugyanis a neokonzervatív birodalomépítés leállítását, hiszen ha az meg is szűnik, az új elnök nem lesz sem izolacionista, sem pedig realista módra szkeptikus a „nemzetközi közösség” morális és intézményi alakzatai iránt. Obama valóban letett Irakról – 2010/11-ig szándékozik kivonni az amerikai csapatokat –, de annál erősebben koncentrálni Közép-Ázsiára. A jelenleg Afganisztánban állomásozó 70 ezres nemzetközi kontingenst Obama 2009 elején 17 ezer amerikai katonával erősítette meg, akiket hamarosan újabb 13 ezer követ.¹⁰ Nézete szerint az Irakban (részleges) sikereket hozó csapatépítés itt is be fog válni, ám jó, ha tudjuk, hogy az egykori szovjet jelenlétnek még így is csak 75%-át fog-

ják kitenni a megszálló erők. A 32 milliós Afganisztánban, ahol a biztonsági helyzet rosszabb, mint Irakban, és a társadalom szerkezete is más, még a csapaterősítés után is kevésnek fog bizonyulni a NATO-jelenlét. A helyzet pedig nem javul: délen és keleten újra megerősödött a szélsőséges Talibán, amely rátette kezét a destabilizálódott Pakisztán két térségére (Északnyugati határvidék, Beludzsisztán) is. Pakisztánban eközben a kormány egyezkedik az iszlamistákkal, amelynek afganisztáni megfelelője a törzsi vezetők meggyerése és a tálibokkal történő (kényszer)tárgyalás lehet. Nagyon valószínű azonban, hogy miután az iraki vereség nyilvánvaló lett, az afganisztáni helyzet stabilizálásával próbálkozó új elnök a Bush-hagyaték e másik

Bush és Obama a Fehér Házban

feléről is kénytelen lesz lemondani. Noha heves viták folynak arról, vajon az afganisztáni háború meggyerhető-e,¹¹ az biztosnak látszik, hogy hosszú távon innen is távoznia kell annak, aki nem akar dollár milliárdokat felémésztő, népszerűtlen küzdelmet folytatni azért, hogy Kabul egy-egy kerülete továbbra is a Karzai-kormány kezén maradjon. A *gerillaháború logikája Amerika ellen dolgozik, amelynek érdekei nem is itt találhatók*. Függő kérdés a szintén eszkalálódó közel-keleti helyzet rendezése is. Sokan ugyan Obamát palesztin-barát vezetőnek igyekeztek beállítani, de sokkal valószínűbb, hogy a kétoldalú

egyensúlyozásban és a közvetítésben lesz érdekelt. Az együttélés lehetőségének megtalálása annál is inkább fontos, mert Izrael térségbeli ingatag helyzetéért már középtávon is a demográfia a felelős, a növekvő arab népesség pedig nem állítható meg olyan villámháborúkkal, mint a 2009-es gázai. Izraelnek minden bizonnyal fel kell készülnie biztonsági érdekei újragondolására, főképp akkor, ha Obama nem folytat olyan szövetségi politikát, mint elődje. Obama külpolitikája talán visszatérés lesz a neowilsonianus Clinton-érához, amely egyszerre volt liberális internacionalista és humanitárius intervencionista. A „talán-t” két dolog indokolja: egyrészt az, hogy a nehéz restancia, amit Bush ráhagyott, nem törleszthető gyorsan (stratégiai, katonai, diplomáciai okokból), másrészt Obama külpolitikai sikereket akar felmutatni, elköteleződése pedig nem realista - izolacionista, hiszen fenn kívánja tartani a terror elleni küzdelem (Bushtól átvett!) külföldi feladtvállalását.

„*Új korszak kezdődik*” – jelentette be Fukuyama.¹² Hipotézisét arra alapozza, hogy az új elnök elvetette a Reagan-i örökséget gazdasági és kulturális tekintetben, s az ex-neokon szerző szerint az amerikai expanziót sem kívánja folytatni (noha az nem Reagan, hanem ifj. Bush nevéhez köthető). Berend T. Iván pedig egyenesen arról beszélt, hogy a '80-as évek ellenforradalmi hulláma után most *forradalmi dagály* jön, erre bizonyítékként Obama intézkedéseit hozta fel, amelyek egy új *New Dealt* idéznek.¹³ Ezek szerint baloldali fordulat várható az Egyesült Államokban. A világ eközben egyre inkább többpólusúvá kezd válni,¹⁴ azaz az „unipoláris éra” (Charles Krauthammer) után olyan korszak jön, amely a realizmus helyzetfelismerési képességét és a versengő nagyhatalmaknak teret adó szemléletét igényli. Egy ilyen szituációban a Rooseveltt progresszív állampárti gyakorlatát és a '60-as évek újbaloldali kulturális törekvéseit felélesztő Obama-adminisztráció nem lesz képes hatékonyan reagálni, hiszen külpolitikájában félig Bush, félig

Clinton elkötelezettje (kb. Bush célja-
iért harcol, clintoni eszközökkel). Az
Obama-érával kapcsolatos szkepticiz-
must alátámasztja, hogy egy haladó és
illuzórikus karakterű rezsim csupán
elégtelen válaszokat képes adni akkor,
amikor a kihívások a *konzervatív rea-
lizmust* és a *nemzeti érdek nagyhatal-
mi* (de nem birodalmi!) érdekérvénye-
sítését követelik.

A szerző történész, politológus

Jegyzetek

- 1 Nagy Gábor: Fordulat és reform. *HVG*, 2009. március 7.
- 2 Mike Károly: A keynesizmus kísértete. Közjó és Kapitalizmus Intézet, Bp. 2009. február
- 3 Buchanan, Patrick J.: Obama's Choice: FDR or Reagan. *The Chronicles Magazine*, 2009. január 8.
- 4 Podhoretz, John: Liberals and the Stimulus. *Commentary*, 2009. március
- 5 Barnes, Fred: Obama's First Month: Early Reflections on the Obama Revolution. *The Weekly Standard*, 2009. február 20.
- 6 McCarthy, Daniel: Our Enemy, the President. *The American Conservative*, 2009. február 23.; Graubard, Stephen: Az elnökök. Az amerikai elnöki hivatal átalakulása Theodore Rooseveltől George W. Bushig. Alexandra, Bp. 2007.
- 7 Kazin, Michael: A Liberal Revival of Americanism. *The Washington Post*, 2009. február 8.
- 8 Huntington, Samuel P.: Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái. Európa, Bp. 2005.
- 9 Obama, Barack H.: Renewing American Leadership. *Foreign Affairs*, 2007. július–augusztus
- 10 Obama háborúja. www.hirszero.hu, 2009. február 19.; Kísér a múlt. *HVG*, 2009. február 21.
- 11 Boot, Max: We Can Win in Afghanistan. *Commentary-online*, 2009.; Buchanan, Patrick J.: The Long Retreat. *The Chronicles Magazine*, 2009. február 20.
- 12 Fukuyama, Francis: Új korszak kezdődik. *Valóság*, 2009. február
- 13 Kulturális ellenforradalom zajlott. Beszélgetés Berend T. Ivánnal. (Horanyecz László) *Európai Tükör*, 2009. január
- 14 Mearsheimer, John J.: The Tragedy of Great Power Politics. Norton, New York, 2001.; Zakaria, Fareed: The Post-American World. uo. 2008.

ERŐSS GÁBOR

Szó szót követ

„...mivel a semmiben hajóz
s hogy mi lesz, tudja, mint a jós”
József Attila

Mit hoz a jövő?

A szociológusok nem bocsát-
koznak jóslatokba. Vagy ha még-
is, akkor ezt jó pénzért, tanácsa-
dóként, szakértőként teszik, nem a
sajtóban.

Hogyan is kell jóslni?

Lehetőleg úgy, hogy jóslatunk min-
denképp beváljon. Amikor egy ún.
nagytekintélyű (vagyis nagyhatalmú)
tőzsdeguru szerint 5000 pont alá fog
esni a Maciipari Vállalat részvényei-
nek árfolyama, mindenki lázasan sza-
badulni próbál részvényeitől; s ezért,
az árfolyam valóban 5000 pont alá zu-
han. Ez az önbeteljesítő jóslat.

Ha az önbeteljesítő jóslat nem
megy, akkor viszont ködösen, sejtél-
mesen kell fogalmazni: ez a dodonai
jóslat. Ehhez az asztrológusok, tenyér-
jósok kiválóan értenek.

Van egy jellemző hiba, mely épp' a
kishatalmú jósok sajátja: a *wishful
thinking*. Vagyis hogy a jövőbe tekint-
ve pusztán álmaikat-vágyaikat fogal-
mazzák meg. Én, miközben megpró-
bálom majd a futurológiai objektivitás
látszatát kelteni, szintén megosztom
álmaimat a nyájas olvasóval.

Három dologról álmodom.

Egyrészt: a szavak (talán, részben)
visszanyerik jelentésüket. Másrészt: a
kapitalizmus szociáldemokratizálódik
és kizöldül (persze csak egy kicsit).
Harmadrészt: ha Obama is úgy akarja,
Izrael táján minden jóra fordul.

Az ilyen álmokat szokás utópiának
bélyegezni.

A KAPITALISTÁK MÁR NEM ZSIDÓK

A válság nyomán a kapitalista réme
új alakot ölt: most először nem zsidó.

A spekuláns Soros és a piramisjáté-
kos Madoff ugyan részben megfelel-

nek a zsidó pénzem-
ber sztereotípiájá-
nak, de Soros mos-
tanában rosszul spe-
kulál, különben is jó
ideje ádáz kapitaliz-
muskritikus és ön-
zetlen filantróp,
Madoff helyett pe-
dig Madoff áldoza-

tairól, nem is akárkikről, Elie Wie-
selről, Steven Spielbergről szólnak a
hírek: a „jó” zsidókról, művészekről.
S Marx is újra divatba jött.

A válságot nem Soros vagy Madoff
okozta (ellenkezőleg: a válság miatt
omlott össze az – egyébként csalárd –
pénzpiramis, amelyet Madoff épített),
hanem az amerikai jelzáloghitelező ál-
lami óriáscégek (Fannie Mae és Fred-
die Mac), az „alapvető céljaiktól el-
szakadt másodlagos tőkepiaci termé-
kek”, a túl nagyra nőtt bankok (afféle
„dinoszauruszok”)¹, és a shortoló bró-
kerek², de még inkább a hitel-
minősítők (róluk még később). A bró-
ker az első kapitalista, aki nem „zsi-
dó”: nem szivarozik, és az orra is átlag-
os. A bróker alakjával megszületett a
kapitalista új archetípusa (bár ez oxy-
moron), a virtuális kapitalizmus – im-
már bukott – hőse. Egy jól ápolt, de
teljesen hétköznapi, öltönyös fiata-
lember.

MONOPOLKAPITALIZMUS ÉS HAMIS PRÓFÉTÁK

A bukott jósok körébe bátran beso-
rolhatjuk a hitelminősítő intézeteket.³
Ők jelképezik a mai, tőke nélküli
tőkés rendszert a maga pőre abszurd-
tásában. A világpiac nagy részét há-
rom cég kartellje (*Moody's, Standard
& Poor's, Fitch*)⁴ uralja-uralta. Hogy
ezek még mindig léteznek, s hogy
még van, aki odafigyel rájuk, az ko-
moly ok a borúlátásra. Az odáig rend-
ben van, hogy ezek az intézetek az ön-
beteljesítő jóslat fent ismertetett me-

Iraki helyzetkép

chanizmusát kihasználva működtek. Ezt csak a vak nem látta (s mi mindannyian vakok voltunk). S ez igaz az országok meg az egyes cégek értékelésére egyaránt.

Már egy évvel ezelőtt lelepleződött, hogy a Moody's szoftver-hiba miatt adott AAA-besorolást bizonyos banki termékeknek, s noha ezt már jóval a botrány (és a válság) kirobbanása előtt észrevették, a téves besorolást mégsem változtatták meg.⁵ A S&P-nál nem a szoftver volt rossz, ők jó szoftverrel adtak hibás minősítést. Lehmann Brothers-nek – mely egyike volt a monopolkapitalizmus szörnyszülöttjeinek, a *dinoszauruszoknak* – a bedőlés pillanatában két A-s besorolása volt!

Miközben a világ észrevette, hogy a király meztelen, nálunk még mindig főhír az is, hogyha valamely hitelminősítő munkatársai Magyarországra látogatnak. Biztos szívesen jönnek: mi kelet-közép-európaiak még hiszünk nekik, sőt: bennük. S szinte há-

lásak vagyunk egy-egy újabb leértékelésért.

Mindhárom nagy hitelminősítőnél bevett gyakorlat, hogy jópénzért adnak rossztanácsokat azon pénzintézeteknek, amelyeket aztán ettől „természetesen teljesen függetlenül” minősítenek; ezt nevezik – túlon túl finoman fogalmazva – érdekkonfliktusnak.⁶ Nemrég egy bíróság előtt – mert most már bíróság előtt is felelniük kell a hamis értékelésekért – a Moody's azzal védekezett, hogy a cég feddhetetlensége [integrity], függetlensége nem más, mint reklámszlogen [puffery].⁷

Lássuk mit ír minderről a Financial Times (!): „...Jól hallok? A S&P [Standard and Poor's] még mindig foglalkozik kockázatelemzéssel? Nem kellett volna a hitelminősítő intézeteknek [rating agencies] lehúznia a rolót, miután évekig azzal traktáltak bennünket, hogy a bankok és nagyvállalatok hatalmasra növekvő adósságával kapcsolatos kockázat miatt nincs ok aggodalomra? Hogy lehet ezeknek az intézeteknek – amelyek a múltban szisztematikusan tévedtek – bármiféle hitelük, akármilyen kockázatelemzést is folytatnak?” Miután szisztematikusan alulbecsülték a kockázatokat,

most felülbecslik őket. A Leuveni Egyetem közgazdászprofesszora szerint – ha már nem szűnnek meg e műintézmények – e szavakkal kellene figyelmeztetniük minden ügyfelüket: „Tudományosan bizonyított, hogy e hitelminősítés valószínűleg ártalmas Önre”.

A hamis próféták kora lejárt.

Természeti törvények rangjára emelt alapszabályokat hagyott maga mögött néhány hét alatt a világ: miközben mi még a Maastricht-i kritériumok teljesítésén fáradozunk, Nyugat-Európa-szerte messze a 3%-os küszöb fölötti deficittel számolnak, Amerika pedig a 10%-hoz közelít.

Hogy a jobboldali pártok is – a brit konzervatívoktól a Fideszig – a kapitalizmus bírálatába kezdtek, az nem pusztá populizmus (bár az is): a helyzet valóban megváltozott. Egész egyszerűen minden gondolkodni és tájékozódni kész emberbe beléhasított a felismerés – most a toryk vezérének, Cameronnak a Davos-i (!) beszédéből idézek – miszerint „a pénzügyi rendszer oly zseniálissá tett egyeseket, hogy olyan pénzügyi eszközöket hoztak létre, melyeket ők maguk sem értenek. Ezt a tehetségüket most arra

**Alan Greenspan,
a dereguláció atyja**

kell használniuk, hogy segítsék a szegényeket...”⁸ Nyugaton a pénzügyi és gazdasági válság nyomán fordulat következett be: bankokat államosítanak még a britek is, konjunktúrát élénkítenek és állami szabályozást erősítenek világszerte. A gazdaságélénkítő-csomagokban kiemelt szerep jut a fenn tartható fejlődésnek, magyarul az ökológiai szempontnak (hőszigetelés, hibrid autók, megújuló energiaforrások stb.). Persze a rendszer *alapjaiban* nem fog megváltozni, ez tényleg utópia, de számos lényeges változás várható.

Greenspan, a dereguláció korábbi élharcosa Canossát jár.⁹ A pénzügyi piacok megzabolázásának ideje érkezett el; a dereguláció végéé. A Hedgefund-ok és bankok szigorú szabályozásától az adóparadicsomok felszámolásáig az államok minden fronton harcban állnak a – nevezhetjük nyugodtan így – *vad* kapitalizmussal. Mert az azért tényleg vad dolog, hogy egy Jérôme Kirviel vagy egy Nick Leeson nevű bróker dollár és euró-milliárdokat játszhat el. Az egész pénzügyi kapitalizmus egyébként nem most vált abszurdá. Csak most lelepleződött le végre. (S végleg). Régóta gyakorlat, hogy a befektetők nagyrégiókra osztják a világot: mi a feltörekvő piacokhoz tartozunk, Litvániával, Törökországgal és Kirgizisztánnal együtt. Következésképpen, ha kisebb földrengés rázza meg Észak-Anatóliát, vagy lemond a litván mezőgazdasági miniszter, netán kiéleződik kirgiz-üzbeგი feszültség, zuhanni kezd a BUX, mivel

a nyugati befektetők fejvesztve szabadulnak OTP-részvényeiktől. Bár az is igaz, ha végül mégis megbízható agrárszakember ül a megüresedett litván bársonyszékbe, megint minden jóra fordul. Na de mi köze ennek a gazdasághoz? Semmi. Ha mindennek nem volnának olyan súlyos és igazságtalan következményei, jóízűen kacaghatnánk rajta.

EGYÜGYŰ BARÁTOK HELYETT

Az utóbbi évtizedben nálunk szavak, a nagyvilágban pedig fegyverek helyettesítették a közcselekvést. Vissza kell helyezni méltó rangjába a politikát. Erre a válság esélyt ad, mert – függetlenül a bank- és gazdaságmentő csomagok tartalmától – újra megmutatja, hogy az állam egész egyszerűen nélkülözhetetlen. A politika persze nemcsak állami reszort; a válság helyi szinten is cselekvésre ösztönöz, és az EU is megmozdulni látszik. Apropos: most, hogy éppen újra képviselőket választottunk az Európai Parlamentbe, s persze versenyt fanyalog a néppel bal- és jobboldal (brüsszeli bürokrácia stb.), érdemes észrevenni, hogy az Unió egy páratlanul sikeres béke-projekt.

S ha már a békénél tartunk: ha a szavak visszanyernék jelentőségüket, a béke sem avított jelszó volna. Senki nem indíthatna háborút hamis vádak alapján, mint tették azt Irak esetében. Blair legalább bocsánatot kért. Irakban egy papírtigrist pusztítottak el,

ezernyi vad kölyke esküdött bosszút. Vagy kicsit prózaiban fogalmazva: az amerikaiak és szövetségeseik Irak lerohanásával teremtették meg azt a terroristafenyegetést, amely a háború megindításakor még – jelenlegi formájában – *nem* állt fenn. Lejáraták a terrorizmus elleni háború kifejezést, holott ennek jogosságát Afganisztán esetében a világközvélemény nagy része elismerte. Ezzel az USA olyan helyzetbe manőverezte magát, hogy nem tudja Izraelt az iráni fenyegetéstől megvédeni. Legalábbis fegyverekkel nem. Persze jobb, ha nem bombáznak, amennyiben nem muszáj. De jó tudni, hova vezetett a neokon stratégia: az iraki háborúban meggyengült, az Irán-támogatta iraki siitákkal szövetséző Bush, „a hű barát”, nem hagyta, hogy Izrael megelőző csapással védje meg saját magát.¹⁰ A tanulság? Jobb egy okos szövetséges, mint egy buta barát!

Iránnak Obama most dialógust ajánl. Mielőtt háborút indítunk, érdemes utánanézni: van-e rá jó okunk? Nem kell pacifistának lenni, elég kicsit odafigyelni, hogy mit mond a másik. A fasiszmból felocsúdó Németország szellemtörténetét meghatározza Jürgen Habermas, a filozófus–szociológus, Adorno tanítványa, aki egyfajta radikális demokráciaelméletet dolgozott ki, melynek lényege éppen ez az – oly gyakran elfeledett – egyszerű alapelv: a racionális (pár)beszéd, az uralommentes kommunikáció. Nem csupán vágyálom, hogy az ilyen párbeszéd eredményt hozzon: egy a – mégoly rebellis, kiszámíthatatlan – Észak-Koreával kötött megegyezéshez hasonló alku (segítség a reaktor-építésben az atomfegyverről való lemondásért cserébe) talán Irán esetében is elképzelhető.¹¹

SALOM BE EREC

Nézzünk kicsit az untilg ismételt érvek és ellenérvek mögé! Mít is jelent például az a bizonyos „visszatérés joga”? A palesztin menekültek és le-

származottaik 1948 óta követelik, hogy visszatérhessenek... De hova is? Általános nézet: saját falujukba, saját házukba, saját narancsfájukhoz akar-nak *hazatérni*, milliószám; márpedig ez lehetetlen. Ezáltal a menekültek kérdését Jeruzsálem státusa mellett a másik olyan problémaként tartják szá-mon, amely eleve lehetetlenné tesz bármiféle békét, bármiféle izraeli-pa-lesztin megállapodást. De a szavak pontos elemzése árnyalja ezt az állás-pontot. Ron Kuzar, a Haifa-i Egyetem professzora megmutatja, hogy a pa-lesztin értelmiségiek e tárgyban frott szövegei szemantikailag két csoportra oszthatók: vannak a maximalisták és a pragmatisták.¹² Ha a szavak pontos jelentését és használatát vizsgáljuk, kiderül: a pragmatisták a visszatérés helyszínéként nem a 60 éve odaha-gyott házat és citrusültetvényt, hanem a – nagyjából a mostani Ciszjordániá-ban és Gázában – létrehozandó pa-lesztin államot jelölik meg, számítás-ba véve az eltelt évtizedeket, az időközben megváltozott helyzetet; sőt, egyesek, pl. Abu-Zayyad – mi-közben ugyanazt a kifejezést használ-ják, mint a maximalisták, ugyanúgy a visszatérés/hazatérés jogáról beszél-nek – „szimbolikus”, tehát csekély számú visszatérővel és/vagy anyagi kompenzációval is megelégednének.

A tolmácsok és nyelvészek kezében van a béke kulcsa!

Addig is, mi várható?

Netanjahu nagyon igyekezett be-vonni kormányába a másik oldalt, Ehud Barakot sikerült is megnyernie. Ő is tudja: az USA nyomás alá fogja helyezni, előbb-utóbb el kell ismer-nie azt a két elvet, amit már Saron (Livni) pártja, a Kadima is elismer: a területet a békéért és a két állam el-vét. Két lehetséges forgatókönyv van, több nincs. Huzavona, esetleg némi tárgyalgatás, majd érkezik a menetrendszerinti újabb háború, egy-két év múlva. A másik: nemzetközi-leg garantált béke Szíriával és a pa-lesztinokkal. Talán először Szíriával: Szíria képes közvetlenül vagy köz-vetve (a Hezbollah révén) támadni, s hogy ezt mégsem teszi, az nem azért van, mert a Golán védi Izraelt. Nem a Golán védi, hanem a Tcahal. Az összefüggés éppen fordított: ha Szíria

visszakapja a Golánt, okafogyottá válnak a közvetett – a Hezbollah, a Hamász beiktatásával folytatott – tá-madások. A Golán a Sínai-félsziget pendant-ja. Szíriából ellenség helyett egy második „Egyiptomot” lehetne teremteni. S csak azért nem járnának izraeli turisták Szíriába, mert – szem-ben a Sínai-jal – a Golánon nincsen tenger. Vagy mégis járnának: mert ott lehet síelni. A többi arab (illetve muzulmán) állammal is karnyújtás-nyira a béke, a 2002-ben született és 2007-ben megismételt szaúdi béke-kezdemenyezés is ezt mutatja.¹³

Higgyük, reméljük azt, hogy Netan-jahu afféle izraeli De Gaulle-ként, az öreg Saron nyomdokába lépve, békét hoz, s nem újabb háborút. Miért is ne?! Talán ő sem úgy akar bevonulni a történelembe, mint aki (még pénz-ügyminiszterként, majd kormány-főként) több százezer (vagy millió?) izraelit taszított a szegénységbe. Gáza és Ciszjordánia ügyében nincs is más megoldás, mint a *két állam* (bár ne-kem a multikulturális Izrael gondolata is rokonszenves, de ez, azt hiszem, most illúzió). '67-es határok, némi te-rületcsere, hogy minél kevesebb tele-pest kelljen erőszakkal eltávolítani, s minél kevésbé érezzék magukat a gá-zaiak bezárva. Voltaképpen a Likud is elismeri, ha másért nem, hát de-mográfiai okokból: muszáj lesz lépni. És megér-e még sok évtizednyi hábo-rút, hogy izraeli katonák őrizzék a si-ratófalat, nem pedig, mondjuk, své-dek? Jeruzsálem lehet *mindkét* állam fővárosa, az óváros pedig: nyílt város, nemzeti ellenőrzés alatt.

DEMOKRATIKUS SZOCIALIZMUS

Hogy cikkem két témája, a kapita-lizmus véresen vicces vergődésének víziója s a Közel-Kelet, mindenekelőtt Izrael jövőjéről szóló eszmefuttatások hol kapcsolódnak össze? ...Legyünk rá büszkék: Izraelben született a kommunizmus egyetlen tényleg de-mokratikusnak és működőképesnek bizonyult intézménye, a kibuc.

A szerző szociológus, az MTA Szoci-ológiai Kutatóintézetének munka-társa

Jegyzetek

- 1 Iványi György: Dinoszauruszok, Élet és irodalom, 2008 szeptember 26, 5.o.,
- 2 Persze meg is fordíthatjuk a perspektívát. A „shortolók” bűnbakká avanszálásáról ír: Mészáros Sándor: „Nem tetszik az immun-rendszer? A sötétben bujkáló shortolokról”, *Magyar Narancs*, 2009, febr. 12., 50-51.o.
- 3 Paul De Grauwe: „Warning: rating agen-cies can do you harm” (Figyelmeztetés: a Hitelminősítő intézetek árthatnak Önnek), http://www.ft.com/cms/s/0/8f49a084-e8c1-11dd-a4d0-0000779fd2ac.html?nclck_check=1
- 4 E három óriáscég vezetőit „rendelte be” tavaly októberben a Kongresszus, őket okolja azóta is az amerikai sajtó és lénye-gében az egész politikai osztály: “Credit Rating Agency Heads Grilled by Lawma-kers”, *New York Times*, <http://www.nyti-mes.com/2008/10/23/business/econo-momy/23rating.html>
- 5 *Financial Times*, http://us.ft.com/ftgate-way/superpage.ft?news_id=fto052020081848170760
- 6 *Time*, <http://www.time.com/time/busi-ness/article/0,8599,1886880,00.html>
- 7 http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601039&refer=columnist_weil&sid=aQzRB3sWOivE
- 8 <http://conservativehome.blogs.com/tory-diary/files/davidcameronsdavospeech.pdf>
- 9 *New York Times*, Greenspan Concedes Error on Regulation, <http://www.nyti-mes.com/2008/10/24/business/econo-momy/24panel.html>, By Edmund L. And-rews, October 23, 2008
- 10 <http://www.guardian.co.uk/world/2008/sep/25/iran.israelandthepalestinians1>
- 11 If North Korea, Why Not Iran? (Ha Észak-Korea igen, Irán miért nem?) *Time*, Oct. 04, 2007 (Tony Karon) <http://www.ti-me.com/time/world/article/0,8599,1668374,00.html>
- 12 Ron Kuzar: The term return in the Pales-tinian discourse on the Right of Return (A visszatérés fogalma a visszatérés jogáról folytatott palesztin diskurzusban), *Discour-se & Society*, Vol. 19, No. 5, 629-644 (2008).
- 13 Avi Issacharoff: Arab states unanimo-usly approve Saudi peace initiative (Az arab államok egyhangúlag támogatják a szauid békekezdeményezést), Haaretz, 2007. március 30. <http://www.haaretz.com/hasen/spages/843076.html>

„A »jóléti rendszerváltás« óriási felelőtlenség volt”

Bokros Lajossal beszélget Gadó János

– Mi okozta a mostani gazdasági válságot? Mennyire volt felelős az amerikai jegybank kamatpolitikája, a törvényileg támogatott hitelek, valamint a rossz hitelek állami garanciával első osztályú befektetése alakítása felelős a hitelpiaci buborékért?

– Érdekesen teszi föl a kérdést, mert a kérdezők többsége szerint a neoliberalizmus okozta a válságot. Egyrészt igaz az, hogy amikor a piac szereplői ellenőrizetlenül és felügyelet nélkül dolgoznak, akkor a mohóságuk nem ismer határt. Másfelől viszont igaz az is, hogy van kormányzati kudarc is. Az Egyesült Államokban a bankfelügyelet és a bankszabályozás bizonyos intézmények fölött egyáltalán nem, mások fölött viszont torz módon érvényesül. Igaz az, hogy a nem jó minőségű hitelek kilapátolása azt jelentette: nem nézték meg, ki hitelképes és ki nem. Úgy gondolták, ez a jó a politikai osztálynak. A Bush kormányzat azt mondta: az a jó, ha mindenki háztulajdonos lesz, akkor lesz gazdasági növekedés, ha mindenki nyakig eladósodik. Az alacsony kamatokkal és a hitelbírálat enyhítésével olyanokat is elhalmoztak hitelekkel, akiket normális körülmények között nem lett volna szabad hiteladónak befogadni. Ezt én úgy hívom, hogy pénzügyi szocializmus. Hiba volt továbbá Alan Greenspan részéről túl alacsonyan tartani a kamatokat. Hiba volt nem küzdeni a vagyontárgyak árában jelentkező infláció ellen. Ez több mint bűn, hiba volt, mert olyan szélsőséges irányba vitte el a hitelezést, hogy hatalmas buborék keletkezett. Alan Greenspan azt is mondta, hogy ezt a buborékot neki nem feladata kiszúrni. De ez a buborék kipukkadt, mert fenntarthatatlannak bizonyult. És maga alá temette a realgazdaságot is.

– Jól értem, hogy épp a túlzott be-

Fotó: Tóth Csilla

avatkozás, a liberalizmus hiánya okozta a csődöt?

– Inkább úgy mondanám: a felelős gazdaságpolitika hiánya. Mert a fent említett, túlzott beavatkozással ellentétben voltak olyan ágazatok is – például a biztosítás –, ahol semmilyen felügyeleti rendszer nem működött. Gondoljon az AIG (American International Group) biztosító vállalat csődjére, ami most 160 milliárd dollárjába kerül az adófizetőknek. Ez a világceg, amelynek több mint száz országban van lerakata, a biztosítás mellett százféle egyéb tevékeny-

séggel kezdett foglalkozni. És nem volt olyan integrált felügyelet, ami ennek a globális kockázatát akárcsak figyelte – nem hogy kezelte – volna.

– Van értelme a mohóságot kárhóztatni a kapitalizmusban? A mohóság a kapitalizmus esszenciája.

– A mohóság az emberi természet része, így minden rendszer esszenciája, a szocializmusé is. De a piacgazdaságban nyílt eszközökkel folyik a verseny. A profitmotívum intézményesíti a mohóságot, ám ezt – éppen azért, mert nyílt – megfelelő ellensúlyokkal kordában le-

het tartani. Kormányzati beavatkozással, állami szabályozással pozitív irányba lehet fordítani ezt a mohóságot, azokon a helyeken pedig, ahol ennek a hatása káros, ellensúlyozni lehet. Más rendszerekben erre nem képesek, és akkor jön a maffiakapitalizmus, az államszocializmus meg a kommunizmus. Ami még rosszabb.

– A válság mélyén vagyunk vagy még várhatóak újabb csapások?

– A becsületes válasz erre a kérdésre az, hogy fogalmunk sincs. Csak szeretném hinni, hogy a válság már nem mélyül tovább. Az Egyesült Államokban látszanak a kibontakozás bizonyos jelei, noha fellendülésről beszélni még korai volna. De miután az Egyesült Államok gazdasága a legrugalmasabb, mind a tőkepiac, mind a munkaerő-piac, mind a nemzetközi alkalmazkodás szempontjából, ott látható majd elsőként a fordulat. És ha ott megindul a növekedés, akkor arra rá tudnak kapaszkodni a többiek is.

– És vajon meddig tart, amíg ez a fellendülés ideér?

– Nem az idő a kérdés, hanem az, hogy addig elvégezzük-e azokat a házi feladatokat, amelyek a mi versenyképességünket is megerősítik. Hogy ha majd eljön – nem is annyira az amerikai, mint a német – föllendülés, akkor arra mi is rá tudjunk kapaszkodni. Mindez a versenyképességünktől függ. Ezért mondom, hogy a rövid lejáratú válságkezelésen túl a reformokra is szükség van. A rövidtávú kezelés elég arra, hogy a válság csőddé formálódását elkerüljük, de arra nem, hogy a versenyképességünket is megerősítsük, és ezáltal kilábaljunk a válságból. A verseny öldöklő. Nincs automatikus föllendülés, azért tenni kell.

– Működik még a régi keynesiánus rendszer, vagy ezzel csak szőnyeg alá söpörjük a problémákat?

– Rossz hírem van: ez a modell nem alkalmazható minden országban. Az Orbán-retorika azt hangsúlyozza, hogy az Egyesült Államokban, Angliában alacsonyok a kamatok, szinte a nullánál vannak, miközben a költségvetési túlköltekezés az egekbe tör, tehát nálunk is ezt kéne csinálni. Csakhogy nálunk, amikor a gazdaság normális ütemben pörgött, volt exportvezérelt növekedés, ezt főlegesen és károsan megfejeltük költségvetési túlköltekezéssel. Magya-

ruk: elpazaroltuk az összes puskaport, amikor nem volt háború. Ennek eredményeképpen oly mértékben fölszaporodott mind az államadósság, mind a külföldi adósság, hogy ma nem engedhetjük meg magunknak ezt a fajta mesterséges keresletélnkítést, mert csődbe vinné az országot. Ezt csak azok az országok engedhetik meg maguknak, amelyeknek nem kell félniük attól, hogy csődbe mennek, mert alacsony az államadósságuk vagy éppen olyan valuta birtokosai, amit a világ minden részén elfogadnak. Nálunk e két feltétel egyike sem áll fenn. A magyar államadósság a bruttó hazai össztermék 75 százaléka és drámai sebességgel növekszik minden másodpercben. A magyar költségvetés egyelőre a kamatokat sem bírja fizetni belső forrásból, ehhez is újabb hitelekre van szükség. Ez az adósságlavina anélkül növekszik, hogy ebből egyetlen filér belföldön elkölthető pótlólagos erőforrás előállna. Ráadásul nálunk a gazdasági teljesítmény csökken. Ha a számláló nő, a nevező csökken, akkor a tört értéke emelkedik – ez nem politika, ez matematika. Ha a gazdaság növekedne, akkor lehetne többlet-eladósodással csökkenteni ezt a bruttó hazai termék-arányos eladósodást, de most nem lehet, mert minimum öt százalékos visszaesés van.

– 2002-ben a Medgyessy-kormány – a száznapos program keretében – beváltotta választási ígéreteit, és hatalmas méretű osztogatásba kezdett. Ön nem próbálta-e megértetni a politikusokkal, hogy ennek az árát meg kell majd fizetni? És mi volt a politikusok reakciója?

– Meg kell nézni a 2002-ben publikált cikkeimet és előadásaimat. Én akkor a Világbank igazgatója voltam, ami kényes pozíció abból a szempontból, hogy mennyire lehet az ember próféta a saját hazájában. De Medgyessy Pétert már a választási kampány idején figyelmeztettem, hogy ezek az ígéretek súlyos károkat fognak okozni az országnak. Ő megüzente, hogy maradjak csöndben, és ne rontsam a választási esélyeit. Az egész program, amit úgy hívtak, hogy jóléti rendszerváltás – a két száznapos program – óriási felelőtlenség volt. Kárt okozott az országnak és ezt előre lehetett tudni. Zárójelben jegyzem meg, hogy ezt egyetlen párt nem szavazta meg, az

MDF. Megszavazta az SZDSZ is – üzenem liberális barátainak – megszavazták természetesen a szocialisták és megszavazta Fidesz is, amelyik már elkezdte a túlköltekezést az 50 százalékos közisztviselői béremeléssel.

– És a hatalmas túlköltekezésre miként reagált a közgazdász-társadalom?

– Vegyes volt a reakció. Magyarországon nagyon gyenge a független szakértelmiség. Szinte mindenki eszik valakinek a tenyeréből. Így az üléspont meghatározza az álláspontot. A magyar szakértelmiség nagyon provinciális, még a lengyelhez képest is.

– Önre a Fidesz kommunikációs világában a mumus szerepét osztották...

– Többet: én voltam a gonosz, aki kivette a csecsemők szájából a cumisüveget. Én azonban merem azt állítani, hogy az Orbán-kormány 1998 és 2001 között abból élt, hogy az 1996-os stabilizáció ma már aranykornak mondható növekedési pályára vezérelte az országot. Ők ezt nyilvánvalóan eltagadták, nem volt érdekük az én tevékenységemet elismerni, de ma már minden politikus és szakember tudja, hogy ez így volt. A '95-96-os stabilizáció nem csupán költségvetési megszorításból állt, hanem reformokból is. Pontosan olyan reformokból, amelyek tökéletesen megfelelték a társadalmi szolidaritás magas elvénél.

– Lehet egyszerre megszorítani és szolidaritást erősíteni?

– Lehet, ha például a családok legmagasabb jövedelmű tíz százalékától elvesszük a családi pótlékot annak érdekében, hogy a többinek lehessen emelni. Ez olyan lépés volt, amely nem növelte a közkiadásokat – igaz, rövidtávon nem is hozott a konyhára – miközben egy igazságosabb közteherviselés irányába mozdult el.

– Ön többször bírálta azt a magyar mentalitást, amely – kissé leegyszerűsítve – az állam kötelességének tekintti, hogy a polgároknak mindenféle juttatásokat adjon. Az MDF képviselő-jelöltjeként mit gondol: az ezt a magatartást elutasító párt mely társadalmi rétegek szavazataira számíthat?

– Szerintem az MDF esélyei növekszenek, mert a választók egyre nagyobb

hányada – ha másért nem, hát a kialakult válság nyomán – rájön arra, hogy a társadalom szintjén is igaz az, ami a családi kassza esetében: addig nyújtózhatsz, amíg a takaród ér. A 13. havi nyugdíj, bér, 50 százalékos béremelés, nyakló nélküli lakáskamat támogatás és az összes hasonló intézkedés mind külföldi hitelből lett finanszírozva. Azt a legegyszerűbb háziasszony is tudja, hogy ha minden hónapban a szomszédtól kér kölcsön, a szomszéd egyszer megkérdezi: „Mikor kezded visszaadni, amivel tartozol?” Vagy legalább rászól, hogy ne kérjen többet kölcsön. Magyarországon már nem lehet tovább kölcsönkérni. Csökkenten kell a fogyasztást, mert hiányzik az, amit a pótlólagos költségből fogyasztottunk el.

– Amit ön mond, az roppant racionalis, de vajon ez a racionalitás eléri-e az embereket? Vannak alternatív, bűnbakkereső magyarázatok, és ezeket nagyon sokan jobban szeretik, mint a hideg számokat.

– Tudomásul veszem, hogy aki szeret délibábokat kergetni, az lustaságból, kényelemszeretetből hajlik a bűnbakkeresésre. De azért csak bízhatunk abban, hogy a magyar társadalom növekvő része ésszerűen gondolkodik, nem? El lehet kezdeni újra egy illúziókra épülő politikát, de az katasztrófába sodorná az országot.

– Ha ezt az üzenetet el akarja juttatni a magyar társadalomhoz, vajon jó pozíció, ha Európa parlamenti képviselői státusz? Ön itthon intézmény, akit mindig szívesen hallgatnak. Az EP-ben nem lesz ilyen kulcsszerepe.

– Szerintem ezután is tudok úgymondni „intézmény” lenni Magyarországon. Az EP képviselőiség nem jelenti azt, hogy többé nem tehetem Magyarország földjére a lábamat. Másrészt pedig azt gondolom, hogy az EU-ban is a reformok kritikus tömegére van szükség, hogy a versenyképesség megerősödjön Észak-Amerikához, Kínához, a világ más régióihoz képest. Költségvetés, agrárpolitika, környezetvédelem, biztonság, közös energiapolitika, Oroszország-politika, az EU bővítése. Rengeteg témát tudok mondani. A jó hír az, hogy Magyarország érdekei szinte teljesen egybevágnak az EU távlati fejlesztési érdekeivel. Hiszen Magyarországnak nem érdeke betagozódni egy leszakadó régióba.

MRÁZ ÁGOSTON SÁMUEL

A félelmetes kétharmadról

2009 május elején nehéz a következő választásokig látni, hiszen előttünk áll még az EP-választás nagymintás közvélemény-kutatása (50 százalékos részvétel esetén, 4 millió megkérdezett mondja el, elég pontos lakhely-megjelöléssel pártpreferenciáját). Mégis jól láthatóan zajlik már a „2010-x”-ben tartandó következő választás kampánya. Az MSZP-ben keresik a kormányfő-jelöltet (egyelőre csak azt lehet tudni, ki nem akar lenni), s formálódnak az alapüzenetek is. Ezek egyike a „félelmetes” kétharmadról szóló mítosz, amelyről az alábbiakban néhány gondolatot szeretném megosztani.

Az utóbbi időben számos, a nyilvánosságnak szánt elemzés és kutatás sejtette, hogy a Fidesz kétharmados többsége a küszöbön áll. Legtöbbjük a tudományos alaposság helyett a hipotézis talaján maradt, sőt néhányuk súlyos módszertani hibát is vétett. A közvélemény-kutatások biztos pártválasztók arányszáma (például a 70:18) ugyanis alkalmatlan a politikai pártok közötti valódi erőviszonyok megbecslésére. Az ilyen „ex has” számpárok ugyanis nem veszik figyelembe a nagy számban köztünk élő rejtőzködő és bizonytalan szavazókat, vagy például a technikai okokból nem-szavazókat, nem beszélve a kutatóknak fülentőkről. Sőt ez az eljárás – nem túl elegánsan – elfelejt arra is figyelmeztetni, hogy a szavazatszám és a mandátumarány között hatalmas eltérések lehetnek, a személyre és a pártra leadott szavazatok különbsége vagy a regionális sajátosságok miatt.

Ahhoz, hogy valamelyik párt vagy pártszövetség kétharmados többséget

szerezzen egy magyar parlamenti választáson a csillagok nagyon szerencsés együttállásának kell megvalósulnia. Nemcsak a lehető legtöbb egyéni választókerület elnyerésére van szüksége (összesen 176 van), hanem az ellenfél gyenge eredményére és megosztottságára.

Máskülönben a területi listán, illetve az elvesztett körzetekben a jelöltre leadott szavazatokat is figyelembe vevő „kompenzációs” vigaszágon bőven szerezhethet annyi mandátumot a vesztes is, hogy létrejöjjön a blokkoló kisebbség. A 386 képviselőből ugyanis 258 kell a kétharmadhoz, s értelemszerűen 129 annak megakadályozásához. Figyelembe véve a jelenlegi pártstruktúrát, ez könnyen megteremthető, ha az MSZP egységes marad 2010-ig. Noha az EP-kampány véghajtásában egyre több szervezet bukkan fel, körülöttük az élet júniusra alighanem újra elcsendesül. Emlékezetes, hogy nemrég még a kétpárti parlament esélyéről szóltak a közéleti okoskodások. Márpedig ha a szocialista párt a leadott – mondjuk – 5 millió szavazatból másfél milliót megszerez, a 129 mandátumra jó eséllyel pályázik. A Pécssett először tesztelt „progresszív koalíció” (MSZP, SZDSZ, MDF-összefogás), Szili Katalin vezetésével pedig inkább több, mint kevesebb szavazatot hozhat.

A politikatörténet-ismerői közbevetethetik, hogy a strukturális akadályok ellenére már volt Magyarországon MSZP-SZDSZ kétharmad, ez tehát közel sem lehetetlen. A helyzet 1994-ben azonban egészen más volt. Egyrészt az MSZP és az SZDSZ külön indult (a KDNP önálló indulása jelenlegi tudásunk szerint politikai ön-

gyilkosság lenne), így minden bizonnyal olyan szavazókat is meg tudott szólítani a két párt, akik kizárták a másikkal való együttműködést. Másrészt az is segített Horn Gyula „alkotmányozó többségének” kialakításában, hogy az ellenfél, a politikai jobboldal, igencsak tagolt volt, így nem tudta egyesíteni a nem-kormánypárti szavazatokat. Összegezve tehát látható, hogy a kétharmaddal riogatók nem racionális számításokat végeztek, hanem saját félelmüket vetítik ki.

De tegyük fel mégis, egyfajta gondolat kíséret gyanánt, hogy a Fidesz-KDNP „frakciószövetség” a következő parlamenti választáson 258 képviselőt küldhetne az Országgyűlésbe és hajszáhlíján, de létrejönne a „félelmetes kétharmad”. Vajon valóban olyan automatikusan működne-e ez a többség, mint a kétharmadtól félők mítoszában? Horn Gyula példája azt mutatja, hogy az akkori 270 fő egysége komplex ügyekben (mint például az alkotmányozás) nem volt magától értetődő. Noha a polgármesteri és a képviselői tisztség összeegyeztethetőségét még kimondta 1994-ben a kormánypárti kétharmados többség, az új alkotmány sokat egyeztetett szövegét mégsem tudta elfogadni. A 204 fős szocialista frakció ugyanis nem állt ki mögötte egységesen.

Vajon különbözik-e a szocialista és a fideszes képviselők frakciófegyelme? Ahhoz, hogy erre közelítőleg pontos választ tudjunk adni, persze ismernünk kellene a következő választásokra felállítandó pártlistákat. Láthatatlanban mégis megkockáztatható, hogy hatalmas különbség nincs kettőjük között e téren. Egyik oldal sem csupán lelkiismereti szavazókból vagy mame-lukokból áll, az igazság valahol a kettő között helyezkedik el. Noha a szocialisták az elmúlt évek népszerűtlen intézkedéseit általában támogatták, jó néhány elképzelés nem juthatott el a szavazásig, mert belső fórumokon elfektették. A Fideszt figyelőknek pedig több frakcióelhagyó és néhány kötelező szavazásról távolmaradó (esetleg „tévesen” szavazó) árnyalhatta a vasfegyelméről általában elterjedt képet. Ráadásul mindkét pártban létezik – 1994 óta – az önkormányzati lobb, a pártközponttól füg-

A parlamenti patkó

**Dávid Ibolya
a Parlamentben**

getlen egzisztenciával rendelkező politikai osztály. Sőt egy feltételezhető Fidesz-KDNP koalíció belső harmóniája sem tűnik eleve adottnak. Az egydimenziós politikai kommunikációban ritkán lehet megkülönböztetni őket, de a programok szintjén bizony komoly különbségek vannak (a Fidesz egy része például egykulcsos adó-párti, a KDNP pedig ötsávós adórendszert szeretne).

Végül az egyharmados kisebbség eszközeiről se feledkezzünk meg. Noha a magyar politikai rendszerben a parlamenti többség birtokosa erős hatalmi eszközökkel bír – az elmúlt évek bizonyították például, hogy a miniszterelnök szinte megbuktathatatlan – a kisebbségnek is van néhány vétőlehetősége. Ezek közül is kiemelkedik a

népszavazás, ahogy azt 1989 vagy 2008 is megmutatta. Ugyan a baloldali értelmiség számos érvet sorakoztatott fel a közvetlen demokrácia ellen, a politikai baloldal egyharmados kisebbsége esetén még hasznát veheti ennek az eszköznek. 2001-ben az ingyenyogosítványért, 2006-ban pedig az euró-bevezetésért már eszébe jutott az MSZP-nek a népszavazás mint kampányeszköz, tehát nem látszik komoly akadálya annak, hogy ismét megbarátkozzon vele. Egy kötelező vagy egy véleménynyilvánító referendum – legyen szó a nyugdíjasok védelméről vagy az egyház hatalmának korlátozásáról – pedig nagy segítséget jelenthet a parlamentben korlátozott eszközökkel rendelkező ellenzéknek. Tévedés lenne azt hinni, hogy a népszavazási szabályok megváltoztatásával – amire az egységes kétharmad alkalmas lehet – ezen sokat lehetne változtatni. Egy ilyen beavatkozás ugyanis könnyen a hatalommal való visszaélésnek tűnhet, ami épp a hatalom korlátozására szerveződő mozgalom számára lehet mobilizációs erő.

A szerző a Nézőpont Intézet kutatási igazgatója

SOMOGYI ZOLTÁN

Válságkorszak

A következő évek politikáját leginkább a világ gazdasági válság határozza majd meg. Ez akkor is így lesz, ha a válság végül – bár erre ma kevés jel mutat – nem gyakorol ténylegesen akkora hatást a világra, ahogyan ma feltételezhetjük. Mostantól ugyanis a válságra hivatkozva változik a politika; minden politikai irányváltást, stratégiát és szakpolitikai törekvést meghatároz majd, hogy történelmi jelentőségűnek felfogott folyamatra kell választ adni, amellyel a „hosszú 20. századot” lezárjuk.

Megváltozik a politika viszonya a szabadpiachoz, és egyre erősebbé válik az a választói igény, hogy az állam tartsa kordában a piaci folyamatokat. Ebben alig lesz különbség Nyugat és Kelet, a régi demokráciák és az újak között. A globalizáció kritikája fog erősödni, amely már a legutóbbi G20-találkozóból is látható volt: a legbefolyásosabb országok vezetői kénytelenek elejét venni a dezintegrációs folyamatoknak, kénytelenek némileg elébe menni a most megfogalmazódó kritikáknak. Geopolitikai szinten a legnagyobb kérdés, hogy akár a Közel-Keleten, akár Ázsiában létre tud-e jönni olyan hatalmi pólus, amely politikai értelemben nyertese lehet a válságnak. Különösen érdekes kérdés, hogy milyen helyet foglal el majd a 21. század világ gazdaságában és világpolitikájában az a Kína, amely bár pénzügyi szempontból kétségtelenül

kedvezőbb helyzetben van, mint a nyugati hatalmak, mégis reálgazdasági értelemben, ebben a globalizált világban nem volt képes megúszni a válság negatív hatásait. Mivel azonban ma a legnagyobb országokat sem hagyja érintetlenül a válság folyamata, képtelen-

ség megmondani azt is, hogyan alakulhat át a nemzetközi viszonyrendszer. Egyelőre annyi látható, hogy az új amerikai vezetés – és a megrendültnek mondható Európai Unió is – a korábbiakhoz képest látványosan nyit az eddig legjobb esetben is konkurenciának, leginkább azonban ellenségnek tekintett régiók, országok felé.

Mindezekkel együtt, a legfőbb kockázat éppen az, hogy a nyitottságot felváltja a bezárkózás, a szabad piacot a protekcionizmus, a közös megoldáskeresést pedig az egyéni utak követése. Ha valami, akkor ez biztosan a válság elmélyüléséhez vezetne. Baljós például, hogy az elmúlt hónapokban alapjaiban kérdőjeleződött meg az Eu-

rópai Unió integrációs stratégiája: a gazdasági válságtól függetlenül az orosz-ukrán gázkonfliktus idején láthatóvá vált, hogy a tagállamokat elválasztó érdekek jóval erősebbek, mint az EU külső, egységesnek tekintett érdekei. Azok a tagállamok, amelyek eddig a bővítés, az új tagállamok felzárkóztatásának költségeit állták, saját belső feszültségeik kezelésére fordítják forrásaikat, ami a belső választói csoportok körében is megkérdőjelezi az integráció fontosságát, amit csak erősítenek az olyan intézményi ponthelyzetek, mint a legutóbbi ír vagy francia népszavazás.

Míg az elmúlt évek tendenciája az államok szerepének fokozatos csökkentése volt, a közeljövőben kialakulhat az erősebb állam iránti választói igény, amire a nagyobb szavazói csoportokat megcélzó néppártoknak reagálniuk kell. Számukra ez a folyamat ráadásul előnyös is lehet abban az értelemben, hogy kormányzati pozícióba kerülve a társadalomnak a mainál nagyobb szeptétre lehetnek majd befolyással. Az államok újraerősítésének

Szili Katalin

kísérleteként jellemezhető tehát az előttünk álló időszak, de nagy kérdés, amire ma még csak átmeneti válaszok vannak, hogy honnan származnak ehhez a szükséges erőforrások, akár nyersanyagokról, akár tőkéről van szó.

A magyarországi politikában az elmúlt években rendkívül ellentmondásos politikai, gazdasági és társadalmi folyamatok játszódtak le. Bár 2006 után sikerült stabilizálni a költségvetés helyzetét, nincs életképes stratégia a növekedés beindítására. A társadalom jelentős része ráébredt, hogy az elmúlt két évtized „jóléti álkonszenzusa” nem tartható, a politikával szemben mégis ilyen irányú elvárások fogalmazódnak meg. Világossá vált, és mára talán általánosságban a többség is elfogadja, hogy szerkezeti reformokra szükség van, mégis ha a konkrét, a személyes érdekeket is érintő lépésekről van szó, akkor aligha ódzkodnak jobban a választók mástól, mint újabb és újabb reformok szükségességének emlegetésétől.

A változásoktól való félelmet Magyarországon csak erősíti az elmúlt évek reformkísérletinek kudarca, pontosabban azok hatása, melyet a választók ma leginkább káoszként érzékelnek. A következő kormány előtt álló legnagyobb kihívás az lesz, hogy végre kell hajtani komoly szerkezeti átalakításokat, de ezt úgy kell megtennie, hogy a választók ne a nagyobb

Gyurcsány megy, Bajnai jön

Orbán jön, Bajnai megy?

felfordulást, hanem a rendteremtés felé való elmozdulást érzékeljenek. Bár ma úgy tűnik, hogy egyértelmű a Fidesz választási győzelme, a kormányváltás korántsem jelent majd akkora változást erőviszonyokban, ahogy az esetleg a közvélemény-kutatásokból most kiolvasható.

A Fidesz törekvése a következő években várhatóan olyan ideológiamentesnek tételezett politika megteremtése lesz, amely képes megőrizni a jelenlegi szavazótábor, és ezzel együtt nem enged kibontakozni egy alternatív baloldali politikai pólust, akadályozva az MSZP esetleges ellenzéki újraszerveződését a válságkezelés baloldali kritikájára támaszkodva. Az eltérő választói igényeknek való megfelelési kényszer csapdájában politizáló nagyobb pártok mellett ugyanakkor szükség lehet a liberális és konzervatív pólusok stabilizálására is, mert hosszabb távon ez teheti lehetővé a zárt táborok közötti átjárást.

A gazdasági válság elsősorban a jobboldali radikálisok számára teremt lehetőségeket, de ma még kérdéses, hogy ezt milyen mértékben tudják majd kihasználni. A Jobbik most megfigyelhető erősödése ugyanis könnyen csapdahelyzetet jelenthet a radikális politikai erő számára: a parlamenti pártok közé igyekezve ők sem lesznek képesek teljes mértékben kiszolgálni szélsőséges szavazóikat, akiknek jelentős része amúgy is valamelyik nagyobb párt – a Fidesz vagy az MSZP – szavazója. Utóbbi tendencia jól látható azokról a felmérésekből, amelyek arról tanúskodnak, hogy a rasszista politikai irányultság korántsem csak a jobboldal egyik részének a jellemzője, hiszen a romaellenesség mára túlnyú-

lik az ideológiai kereteken. A cigánnyokkal kapcsolatos előítéletek a közeljövőben jóval veszélyesebbek és láthatóbbak lesznek az antiszemitizmusnál, amely, jóllehet visszatérő toposzként megmarad a radikálisok kelléktárában, mozgósító ereje a szélsőségesek között ma már csekélyebb.

A magyar politika a válságkorszak lezárása felé azonban csak akkor fog tudni elindulni, ha választ ad azokra a dilemmákra, melyek saját működésével kapcsolatban vetődnek fel. A pártfinanszírozás megoldása, a politikai rendszer intézményeinek, az alkotmányos alapértékek tisztelete ugyanis elengedhetetlen előfeltétele annak, hogy a válságban erősödő negatív jelenségekkel szemben a parlamentáris demokráciának legyenek érvei saját értékessége mellett.

A szerző a Political Capital Intitute vezetője

FILIPPOV GÁBOR – MAGYAR KORNÉLIA

Polarizálódó politikai rendszer

A politikai rendszer gyökeres átalakulásáról

Gyurcsány Ferenc távoztása nem változtatott lényegesen az MSZP stratégiáján; a váltást már korábban megindította a pénzügyi, illetve gazdasági válság magyarországi megjelenése, kiteljesedése, amelynek híján az MSZP minden bizonnyal továbbra is egy baloldali gazdaságpolitika mellett tartott volna ki. A válság azonban olyan helyzetet teremtett, amelyben a szociális biztonság ígéretét sem gazdaságpolitikái, sem politikai kommunikációs szempontból nem tudta fenntartani. Felmerül a kérdés, vajon a szocialisták miért nem mentek bele az előrehozott választásba; miért nem igyekeztek levetni és a Fideszre hárítani a kormányzati felelősséget, illetve a szükséges, de népszerűtlen lépések megtételének terhét? Miért döntöttek inkább egy olyan kormány támogatása mellett, amelynek intézkedései nem azt ígérik, hogy a szavazók tömött sorokban fognak felsorakozni a szocialisták mögött?

Először is, a riasztó támogatottsági mutatók minden bizonnyal meggon-
dolságra ösztönzik az MSZP-t, hogy megmértesse-e magát egy választáson. A Progresszív Intézet megbízásából a Publicus Intézet által készített kutatás április elején a biztos szavazó, pártot választani tudók körében 21 százalékos népszerűséget mért a pártnak, míg a Fidesz ugyanebben a körben 68%-on áll. A két nagy párt között tehát bőven megvan az a 20 százalékpontos különbség, amennyi ahhoz kell, hogy a Fidesz megszerezze a kétharmados többséget a Parlamentben, ez pedig azt jelentené, hogy módja nyílna az alkotmány, illetve a minősített többséget igénylő törvé-

nyek (például a választási törvény) módosítására, így – Stumpf Istvánnak, az Orbán-kormány kancelláriaminiszterének és a Századvég Alapítvány elnökének tavaly májusi ötlete szerint – a közársasági elnök jogkörének kiterjesztésére, egy elnöki vagy félélnöki rendszer bevezetésére is. Emellett a kormányzás folytatása mellett szólhatott a *kompetencia* fogalmára épített stratégia is, vagyis az, hogy a szocialisták a hátralevő egy évben az esetleges sikeres, „szakszerű” válságkezelés dicsőségével próbálják kompenzálni az egyébként részben ugyanebből fakadó népszerűség-csökkenést. Persze így sem kizárt, hogy a szocialista frakció egy része megroppan a támogatottság további csökkenése alatt; bizonyosan kritikus pont lesz, ha az MSZP népszerűsége a teljes lakosság körében a lélektani 10%-os szint alá zuhan. Ugyanígy nyomasztóan hathat, ha országszerte megszaporodnak a többtízezres tüntetések. Mindemellett is kevés az esélye azonban annak, hogy a szocialisták újra megkísérelnék elmozdítani a hivatalban lévő miniszterelnököt: ezzel egyrészt tovább rombolnák amúgy is alacsony hitelességüket, és ami ennél is nyomósabb érv, aligha tudnának meg-
egyezni a liberálisokkal. A Parlament feloszlásának és az előrehozott választásoknak a lehetőségét tehát továbbra sem lehet végleg kizárni.

Egy dolog jól látszik: a magyar politikai rendszer a rendszerváltás óta folyamatosan polarizálódik; minden korábbinál nagyobb esélye van annak, hogy 2010-ben kétpárti Parlament jöjjön létre. Ebbe az irányba mutat az is, hogy az SZDSZ és az MDF gyakorlatilag ugyanarra a 8–10 százalékpontos szavazóra apellál, ami könnyen vezethet oda, hogy végül egyikük sem lesz képes megszerezni a szükséges 5%-ot. Az MDF 2006 óta hovatovább az SZDSZ-nél is markánsabban képviseli azt a fajta jobboldali, erősen piacpárti gazdaságpolitikát, amely eddig az utóbbinak volt sajátja. Ugyanakkor fontos szem előtt tartani, hogy a gazdasági kérdések nem elsődlegesek a magyar választói magatartás szempontjából, azaz nem ezek mentén döntenek el a választók, hogy melyik pártra adják szavazatukat, a közvélemény-kutatások szerint pedig jó ideje sem az SZDSZ, sem az MDF nem tudja meghaladni a 3–4 százalékos. Egy biztos: az EP-választásnak különösen komoly hatása lesz a sorsukra: a kispártok általában aránylag jobban szerepelnek az uniós választáson, már csak az alacsonyabb részvételi hajlandóság miatt is, ezért ha ott nem sikerül áttörést elérniük, az országgyűlési választáson még rosszabb eredményre számíthatnak, ez pedig mind az MDF, mind az SZDSZ politikai pályájának végét jelentheti. Nem szabad figyelmen kívül hagyni ugyanakkor a Jobbik erősödését, amely a jövőben könnyen a harmadik erő szerepét öltheti magára.

ESÉLYEK ÉS VESZÉLYEK A SZÉLSŐJOBBDALON

Bár a Jobbik Magyarorszáért Mozgalmat gyakran minősítik „nácinak” vagy „fasisztának”, esetükben pontos-

sabb a fajvédő megnevezés. A párt vezetői, antidemokratikus és alkotmányellenes nézeteik ellenére is, elvileg elfogadják a parlamentarizmus, a többpártrendszer kereteit, és a „valódi rendszerváltást” zászlóra tűző retorikájuk ellenére sem látható jele annak, hogy a fennálló rendszer egészét akarják – erőszakosan és gyökeresen – megváltoztatni. Politikai jelentőségüket azonban éppen az okozza, hogy a „partvonalon belül”, a demokrácia játékszabályait kihasználva politizálnak, és a közélet iránt érdeklődőket talán leginkább foglalkoztató kérdés ma már az, hogy a Jobbik június 7-én átlépheti-e a legalább egy európai parlamenti mandátum megszerzéséhez szükséges 5%-os küszöböt. A Progresszív Intézet áprilisi pártpreferencia-vizsgálata 3%-ra becsülte a Jobbik támogatottságát a biztos szavazók körében, ám ugyanebben a hónapban olyan felmérés is készült, amely a bejutási küszöb feletti, 6%-os népszerűséget mutatott ki ugyanebben a választói csoportban.

Akarmelyik adat jár közelebb a valósághoz, a Jobbiknak több okból is nagy esélye van az EP-be jutásra. Érdeemes megemlíteni a párt „érintetlenségét” (azt, hogy szemben például az SZDSZ-szel, imázsát nem koptatta még el a parlamenti politizálás felelőssége), valamint a tömegmédia kínálta lehetőségek professzionális kiaknázását. Nem kevésbé fontos, hogy a Jobbik Morvai Krisztina személyében képes volt olyan „sztárcart” megjeleníteni listáján, aki iránt jelentős fogékonyság mutatkozik a választói célcsoport körében. Emellett, amint azt a Progresszív Intézet áprilisi kutatása is igazolja, a Jobbik szélsőségesen cigányellenes retorikája sokkal inkább visszhangra talál a magyar társadalom többségének fülében, mint a nagy pártok szofisztikáltabb diskurzusai. Vélhetően ez az oka annak is, hogy bár a párt megnyilvánulásaiban (elsősorban a globalizmus- és kapitalizmusellenességgel összekötve) továbbra is erősen jelen van az antiszemitizmus, a „cigánybűnözés-kártya” tagadhatatlanul a Jobbik eszköztárának legfontosabb eleme.

Az európai tapasztalatok azt mutatják, hogy egy magát a mérhetetlenségből rövid idő alatt Európába küzdő

párt számára az EP kiváló ugródeszkát jelenthet a belpolitikai ismertség és támogatottság növeléséhez. A hazai parlamentbe való esetleges bejutás azonban már komoly veszélyeket is rejthet a Jobbikra nézve. A parlamenti intézményrendszerbe integrálódó „outsiderek” politikussellenes, „tisztakezű” arculatát a jól fizető képviselői, parlamenti bizottsági, kuratóriumi stb. tisztségek betöltése és a beígért „valódi rendszerváltás” elmaradása igen rövid idő alatt erodálhatja.

A Magyar Gárda a Hősök terén

Ma két jelentősebb nemzetiszocialista-újhungarista csoportosulás van jelen a hazai közélet peremén. A 2005-ben feloszlott Vér és Becsület Kulturális Egyesület utódként megszervezett Pax Hungarica Mozgalom Domokos Endre János vezetésével a bőrféjű szubkultúra öntudatosabb elemeit tömöríti, és tevékenysége elsősorban koncertek, hungarista megemlékezések és szemináriumok rendezésében merül ki; a sokkal jobban szervezett, militánsabb profilú, Györkös István nevéhez köthető Magyar Nemzeti Arcvonal tagjai a nyilvánosságtól elzárkózva, a legszigorúbb titoktartás mellett kemény katonai és ideológiai képzésen vesznek részt a Győr melletti Bönyben, miközben hosszútávon a hatalom megragadására alkalmas pilanatra készülnek. Mindkét csoport Szálasi Ferenc hungarizmusát tartja szellemi kútfőjének, vagyis a fajvédőkkel ellentétben leplezetlenül

szemben állnak a polgári demokrácia politikai és a kapitalizmus gazdasági rendszerével (ezért nem indulnak a parlamenti választásokon sem), és még kevésbé rejtik véka alá dogmatikus fajelméleten alapuló rasszizmusukat és antiszemitizmusukat.

A hasonlóságok ellenére a két szervezet viszonya egészen a legutóbbi időkig kifejezetten ellenséges volt, az utóbbi néhány hónap azonban váratlanul a két irányzat közeledését hozta magával. Márciusban Györkös és Domokos kö-

zös nyilatkozatot adott ki, amely a jövőre nézve rendszeres egyeztetéseket, közös megmozdulásokat helyezett kilátásba; április 18-án a korábban a Jobbikkal szakító, Dósa István által vezetett Független Magyar Gárda Mozgalom rendezett közös, mintegy 200 fős demonstrációt Domokos szervezetével a budai várban. A kör akkor zárult be, amikor másnap Dósa Györkösszel közös határozatban deklarálta a Gárda és az MNA közötti párbeszéd és a jövőbeni együttműködés szükségességét.

A fentiek fényében ezután sem várható a nemzetiszocialista irányzat választási részvétele vagy akár egy-kétezresnél nagyobb hungarista tömegbázis kiépítése. Az azonban így is kérdés marad, mennyire lesz tartós, illetve milyen következményeket rejt magában a politikai „szélsőjobb szélsőjobbaldalának” napjainkban tapasztalható egységesülése.

Magyar Kornélia, a Progresszív Intézet igazgatója, Filippov Gábor elemző

SHIRI ZSUZSA

Izraeli jövő: derűre ború és fordítva

Több mint 60 évvel Izrael kikiáltása után már a legpesszimistább zsidók és a legoptimistább iszlámista fundamentalisták számára sem kérdéses, hogy Izrael fennmarad a következő évtizedekben. A zsidó állam többszörösen bebizonyította életképességét, hogy az alapvetően ellenséges geopolitikai közegben, állandó áldozatok árán is képes megvédeni határait. A következő évek kihívásaival egy gazdaságilag erős demokrácia néz szembe, amely ugyan számos belső törésvonal mentén mélyen megosztott, de külső veszély esetén mindig kész a gyors és hatékony egységre, az adekvát, sőt kritikusai szerint túlzott válaszra.

Az új Obama-Netanjahu éra külpolitikai konfliktusait előre borítékolhatjuk mind az ellenségekkel, mind a szövetségeseikkel kapcsolatban. Európa, részben egyre növekvő iszlám kisebbségeinek nyomására, várhatóan tovább csökkenti a zsidó állam támogatását, az új amerikai adminisztráció is békülékenyebb hangot üt meg a vallásos fundamentalistákkal, s reviedálja a „Gonosz Tengelyének” koncepcióját. A tengeren túlön levonják az elmúlt évtized kudarcainak tanulságait, s kevésbé forszírozzák a demokratikus reformokat a Közel Keleten. Az iszlám mozgalmakat elfogadóbb politika, a „Nyugat” rendszerepe megszűnésének árát nagyrészt Izraelnek kell majd megfizetnie: cserébe a Gólán-fennsíktól megpróbálják leválasztani Szíriát Iránról, hiszen a magányos Iránnal aztán már elvileg könnyebb lesz az egyezkedés, s következő években

tárgyalópartnerre emelhetik a Hamaszt, s talán a Hezbollahot is, de mindezt nem lesz könnyű lenyomni a Netanjahu-Liebermann-féle új izraeli vezetés torkán. Az izraeli kormány egyrészt engedményekre kényszerülhet, hiszen az USA

nélkül teljesen esélytelen a térségben, másrészt Avigdor Lieberman külügyminiszter várhatóan megpróbálja kijátszani Obama ellen a Putyin-kártyát, máris egyre több szó esik valamilyen kódos moszkvai rendezési tervekről.

Netanjahu a palesztinokkal kapcsolatban a válság menedzselésére, s nem annak megoldására törekszik, mivel az ellentmondásokat a jelenlegi helyzetben kibékíthetetlennek tekinti. Szerinte csakis a palesztinok gazdasági helyzetének javulása, s ezzel kvázi egyenrangú tárgyalópartnerre emelkedése után kezdhető meg a valóságos békefolyamat, s a palesztin állam kikiáltását jelenleg Izraelre leselkedő veszélynek tekinti, amelynek egyenes következménye lesz, hogy attól kezdve nemcsak Szerdortra hullanak a raké-

ták, hanem a Ciszjordániát övező területekre, többek közt a Ben Gurion reptérre is. Izrael új külügyi vonala a palesztin-ügyről várhatóan az iráni atomra próbálja áthelyezni a hangsúlyt, kérdés, mekkora sikerrel. Ugyanis Barack Obama, bár éppen az izraeli konfliktus elkerülése miatt nem túl vehemens, de mindenképpen egy „két népek két államot” koncepciót támogat, s ha a békeszerződés aláírását nem is, de a folyamatos magas szintű tárgyalásokat rá tudja kényszeríteni az új kormányra. Obamának nincs más lehetősége, az iraki kivonulás, s a várható egyiptomi vezetőváltás (a '81 óta regnáló Hoszni Mubarak 81 éves) a hatalmi viszonyok átrendeződését ígéri a térségben, s az amerikai befolyás átmentése csakis a siita szunita ellentét meglovasításával lehetséges, a siita Iránnal szemben a mellesleg nem kevésbé szélsőségesen iszlámista szunita szaúdi vonal támogatásával, s Szíria megbékítésével. Obama az ellentétek oldására törekszik, s a szunita világ és az azt vezető Szaúd Arábia megnyerésének kulcsa a szunita palesztinok ügye, az Irán támogatása Hamasszal szemben a szaúdi-

A Nir Galim ipari park Izraelben. A high tech ágazatot nem roppantja meg a válság.

ak palesztin békekezdeményezésének elfogadtatása.

Az iráni atomot kulcskérdésként kezelő izraeli külpolitikának meg kell értenie, hogy a „Gonosz Tengely” koncepció a múlté, s a békítő politika jegyében nem várható katonai akció az Iszlám Köztársasággal szemben. Izrael jelenleg kivár, hiszen június közepén választások lesznek Iránban, talán mérsékeltebb elnök lép Ahmedi-nedsád helyébe. Bármi lesz a voksolás kimentele, nem valószínű, hogy egy mégoly héja Netanjahu-Liebermann kormány is belevágna egyedül az iráni atomlétesítmények elleni megelőző csapásba, s Izraelnek a következő hónapokban-években fel kell készülnie az atomegyensúly megteremtésére. Várhatóan hamarosan olyan kijelentések hangzanak el az izraeli vezetés részéről, amelyek azonnali atomellencsapást ígérnek egy esetleges támadás esetére, így biztosítva valamiféle elrettentő erőt, ahogy ez az 1950-es években a két nagyhatalom közt történt. Ehhez természetesen nyíltan be kell ismerni, hogy Izrael atomhatalom, ami a térségben hivatalosan is beindíthatja az atomfegyverkezési versenyt, amiből nem valószínű, hogy kimaradnának a vezetői ambíciókkal bíró országok: Egyiptom, Szaúd Arabia, Szíria, s a fundamentalista vagy komoly fundamentalista belső ellenzékekkel bíró államok atomarzenálja korántsem veszélytelen a nagyvilágra nézve.

Közben a gazdasági válság közepette Izrael belső harcai sem lanyhulnak majd. A szekulárisok tovább küzdenek a civil házasságért és a szombati buszokért, de miután az új kormánykoalícióban is fontos szerepet játszanak az ortodox pártok, a többség vágyai továbbra sem valósulhatnak meg a vallásos zsidók ellenében. A statisztikák szerint a származás szerinti egyenlőtlenség sem enyhült az utóbbi években, a búvópatakként jelenlevő askenázi-keleti konfliktus is fennmarad a következő években, miközben a világméretű válság nem kedvez a felzárkóztatásnak, különösen a liberális, mindenütt szabadpiaci viszonyokat sürgető Netanjahu-féle gazdaságpolitika esetén. Az izraeli gazdaságot igen kedvező állapotban érte a világválság,

Benjamin Netanjahu:
A palesztin kérdést kezelni lehet,
megoldani nem.

de annak hatásai alól nem vonhatja ki magát, már érzékelhető az export csökkenése, a külföldi vásárlások mérséklődése nyomán a visszaesés. A gazdaság szerkezete ugyanakkor igen korszerű, a legmodernebb high tech ipar és nanotechnológia hozta a nagy pénzeket az utóbbi években, s a világ-gazdasági átrendeződés a jövőt jelentő ágazatokat kevésbé érinti, a nemzetközi tőkehiány és a befektetési hajlandóság csökkenése legfeljebb átmenetileg vetheti vissza fejlődésüket.

A gazdasági csoda ellenére az adott politikai viszonyok között Izrael mégis egyre kevésbé vonzó a diaszpóra számára, s nem várható alijahullám a máig komolyabb zsidó népességgel rendelkező helyekről, pedig az új izraeli vezetés talán elődeinél jobban érti a diaszpórában élők helyzetét. Benjamin Netanjahu fiatalon jelentős részét az Egyesült Államokban töltötte, ott is járt egyetemre, s Avigdor Lieberman 20 évesen érkezett Kisinyovból a zsidó államba. Várhatóan nagyobb hangsúlyt helyeznek majd a diaszpóra és Izrael kapcsolatára, jobban odafigyelnek a külföldi zsidóságra, bár egy esetleges izraeli elszigetelődésnél a „medve ölelése” nem biztos, hogy jót tesz a mégoly szeretett

európai zsidó kisebbségeknek. Jeruzsálem, valószínűleg, ha nem is deklarálja, de lemondani kényszerül a tömeges alija sürgetéséről, viszont partner lesz egy újfajta, egyenrangúbb viszony kialakításában, sőt Lieberman – az izraeli többség számára elfogadhatatlanul – szavazati jogot adna a jeridázottaknak, vagyis a külföldön élő izraeli állampolgároknak. Jelenleg ugyanis csak a választások idején Izraelben tartózkodó állampolgárok szavazhatnak, a külképviseleteken pedig csak azok, akik hivatalos izraeli kiküldetés miatt vannak külhonban. A Lieberman-féle javaslat ehelyett azt szeretné, hogy az izraeli állampolgárok, vagyis akiknek személyi igazolványuk és/vagy útlevélük van, de külföldön tartózkodnak hosszú távon vagy ideiglenesen a választások idején, szintén szavazhassanak a külképviseleteken. Ez azt jelentené, hogy mindenki szavazhat, aki valaha akár csak formálisan felvette, megkapta az izraeli állampolgárságot, még ha évtizedek óta külföldön is él. Tehát elvileg amerikai zsidók milliói, francia, angol zsidók százezrei dönthetnének az Izraelben élők sorsáról, amit a zsidó állam lakóinak többsége elutasít.”

A cionizmus átlényegülése várható, csökken az elvárás a cionista álom fizikai megvalósítása, vagyis az alija felé, a diaszpóra cionistáitól elsősorban azt várják majd el Jeruzsálemben, hogy népszerűsítsék a zsidó államot, segítsék politikai lépései elfogadtatását.

SERES ATTILA

Az oroszlán szalmát rágcsál

Magyarországon nincs olyan, közös tulajdonságokkal, érdekekkel, értékekkel, vagy bármi mással jól körülhatárolható közösség, amelyet úgy általában zsidóságnak nevezhetnénk. A közbeszédben a vallásos zsidók és a zsidó származású/identitású magyar állampolgárok halmazát értik alatta. Szociológiai felmérések, kárpótlási adatok, adózási, népszámlálási, megkitudja még milyen statisztikák alapján, de leginkább politikai célszerűség okán e virtuális halmaz méretét százezer főre becsülik. Ez a tömeg azonban annyira heterogén, nagy része annyira mélyen integrálódott a többségi társadalomba, hogy talán még rossznéven is venné, ha jövőjét a zsidó közösségek sorsához kötnék.

A zsidóság, mint olyan helyett ezért inkább néhány, általam többé-kevésbé ismert zsidó közösség, szellemi áramlat esélyeit próbálom latolgatni. Nem a véletlen műve, hogy a vallási identitás szempontjait helyezem előtérbe. Természetesen tudom, és belátom, hogy másfajta önmeghatározás alapján is szerveződhetnek közösségek, de én hosszabb távon – a galutban legalábbis – a judaizmus közösségmegtartó erejében hiszek.

A neológia süllyedő hajó. Pedig még ma is a neológ zsidóké a legnépesebb közösség, ám a háromezer körüli „jom kippuri” (újabban „pészahi”) zsidó mellett a rendszeres zsinagógalátogatók száma már csak néhány százra tehető. A papíron három tucattal is több neológ hitközség/körzet jó része csak vegetál, a minjenek száma évről-évre csökken. A rabbitestület

munkája pusztán formalitás: döntvények, nemzetközi kapcsolatok, stratégia híján a rabbik elszabadult hajóágyúként, a saját szakállukra paszkenolnak, ha egyáltalán. A közpénzekből jól felszerelt oktatási intézményeket évről-évre kevesebb zsidó fiatal látogatja,* a mikvéről már nem is beszélve. Kezdő zsidók számára a neológia kézenfekvő, de hosszabb távon nem túl vonzó irányzat, mivel a szigorú, Sulchán Aruch-ra épített hitelvek éles ellentétben állnak a képmutató vallásgyakorlással. Gyermekük csak elvétve tévednek a zsinagógákba, a közösség lassan, de biztosan elöregszik. Az utóbbi időben, főként fiatal középkorúak körében beindult betérítési láz is inkább csak elmélyíti, mintsem megállítaná a szellemi és demográfiai hanyatlást. A betérőket ugyanis többnyire nem tájé-

koztatják arról, hogy bérletük csak a neológ járatra érvényes, az új felszállókat emiatt (is) gyakran csalódás éri. Ha nem ma, akkor holnap. A hajótörtött neológ zsidók azonban várhatóan nem fogják elhagyni a vallást, hanem több, korszerű menekülési útvonalat is mérlegelhetnek majd.

A reform kézenfekvő, de nem elég autentikus. Két reform közösség is működik Magyarországon (Szim Salom, Bét Orim), pár százra tehető, lassan, de biztosan növekvő holdudvarral, saját rabbikkal. Az ő szellemi teljesítményüktől függ majd, hogy képesek lesznek-e friss, tengerentúli levegőt fújni a neológ vákuumba. A legkényelmesebb mentőcsónak ugyanis elvileg a reform hajóra vinne, ahol a neológiában megszokott, „kreatív” micvatartáshoz adekvát, kreatív hitelvek társulnak. Bár a neológ zsidó egyelőre inkább kikéri magának, hogy csak úgy megengedjék neki mindazt, amit amúgy is csinál, a kipás nőkről már nem is beszélve, de ez nem lesz mindig így.

A maszorti jó ötlet lenne, hiszen a konzervatívnak is becézett irányzat egy töről fakad a neológiával. Tulajdonképpen – kissé leegyszerűsítve –, csak a Sulchán Aruchot kell kihagyni a kötelező irodalomból, a nőket meg bevenni a minjenbe, és kész is lehetne

**Mazsihisz:
Zoltai és Feldmájer**

**Chabad – EMIH:
Köves Slomó**

az maszorti-konform poszt-neológia. Mivel azonban ezt az irányzatot hazánkban jelenleg leginkább hobbi szinten gyakorolják, rabbija nincs, csak hosszabb távon lehet benne potenciál. Talán majd a harmadik felvonásban, ha tömegesen megjelennek azok a hajótöröttek, akikre a reform gúnya túl bőnek, a modern ortodox meg túl szűknek bizonyul, és egy női rabbittól se kapnak már feltétlenül kultúrsokkot.

A modern ortodoxia hiteles, de kényelmetlen. A „borotvált” ortodoxok hajóján – a reformmal ellentétben –, pont a micvatartáson kellene igazítani, a neológ hitelvek változatlanul hagyásával. A modern ortodoxiának van hiteles előzménye (Pesti Súl), iskolája és rabbija, a tagsága viszont elenyésző. Érdekes viszont, hogy személyes, távolról sem reprezentatív közvéleménykutatásom neológ alanyainak többsége legszívesebben a modern ortodox mentőövbe kapaszkodna. Attól tartok azonban, elcsodálkoznak majd, ha szembesülnek a mindennapok szigorúan kérlelhetetlen elvárásaival.

A hardcore ortodoxia autentikus, de nem kompatibilis. Bár a „kaftanos-pajeszos” körben legmagasabb az egy főre jutó rabbik, hitközségek, és jesivák száma, tényleges beágyazottságuk a magyar zsidók körében csekély. Az igazsághoz tartozik, hogy a Tikva és a Chabad nyitottságára, fiatalos lendületére, jó minőségű szolgáltatásaira egyre növekvő kereslet mutatkozik, elsősorban kezdő zsidók, illetve itt élő izraeliek körében. Ennek ellenére az ortodox életformát csak kevesen választják. Ráadásul e kevés új felszálló jó része is pár év után abbahagyja, vagy külföldön folytatja a mostoha hazai környezetben megpróbáltatásokkal teli életmódját.

Az ifjú cionisták számos szervezete főként iskoláskorúak körében ér el évek óta kitartóan pár százas tagságot, mely a korosztályi sajátosságok miatt ráadásul folyamatosan frissül. Mivel a vallásos szervezetek ebben a korcsoportban teljesen impotensek, gyakorlatilag a teljes közösségi utánpótlás útja a cionista cserkészélet akolmelegén át vezet. Bár a „szarvasviselt” ifjak jó része a húszas éveire lemorzsolódik, -

Széder a Szim Salom közösségben

Rendezvény a Sirály előtt

vélhetően inkább egzisztenciateremtéssel vannak elfoglalva -, de kapcsolati hálójuk, elkötelezettségük később sokakat átvezet a trendi, és/vagy mainstream vallásos közösségekhez. A felnőttkori cionizmus hatása Magyarországon elhanyagolható.

Trendiek még a spájzban vannak. Sajátosan hippis, a Mazsihiszbe felőni nem akaró, underground szubkultúra képében bukkannak elő valahol harminc tájékán a „trendi”, avagy alterzsidók, főként zsidónegyedbeli romkocsmák mint alternatív kultúrközpontok környékén. Közösségük (Marom/Sirály) leginkább informálisnak tekinthető. Sokan közülük komoly külföldi tapasztalatokkal, korszerű vallási háttérrel rendelkeznek. Politikailag a ma (még?) kevésbé mainstream zöld, öko-mozgalmakkal keresik a kapcsolatot, páran ebben a kontextusban próbálják (újra)értelmezni, hasznosítani a judaizmus tanításait. Bár hatótávolságuk csak pár tucat főre terjed ki, felkészültségük és homogén generációs szerveződésük miatt könnyen lehet, hogy ebből a társaságból fognak kikerülni azok a közösségi vezetők, akik majd egyszer felveszik a Mazsihisz elejtett kasszakulcsát.

Bámiyen irányzatot választunk is, a zsinagóga szolgáltatásait előbb-utóbb azoknak kell megfizetniük, akik igénybe veszik. Le kell számolnunk azzal az illúzióval, hogy a nagyszüleink vérével beszenyezett, közpénzzé avanszált örökségre jövőt lehet építeni. A potyázós, mutyizós, „etető zsidóság” kontraszelekcióhoz vezet,

teljesítményromboló hatású, ráadásul megfoszt bennünket a személyes részvétel, felelősségvállalás sikerélményétől. Közpénzeket legfeljebb rászorulóknak megsegítésére, valamint azokra a szolgáltatásokra költünk, melyeket nem érné meg minden közösségnek külön-külön fenntartani (pl. mikve, iskola, kórház, temető). Ezeknek a működtetését bízuk egy központi szervezetre, kézenfekvően a Mazsihiszre, vagy jogutódjára. Mely persze a közösség békéjének érdekében önként lemond kizárólagos képviselési jogáról, és átruházza a minden legitim zsidó hitközséget magába foglaló, felekezeti kerekasztalra. Arra a közös platformra, mely az állam és felekezet kapcsolatát érintő kérdésekben egyeztetett álláspontot alakít ki.

„A farkas a báránnal együtt legel, és az oroszlán szalmát rágcsál, mint a marha, és a kígyónak por lesz az eledele” (Jesája 65,8 25)

* Megbízható statisztikák híján a cikkben szereplő számbeli utalások a szerző empirikus becslésein alapulnak, a tévedés jogának fenntartásával.

BERTA JÓZSEF

Hol büntetik, hol nem?

Holokausztagadás Európában

Miután a köztársasági elnök a legutóbbi alkalommal (2007 év végén) sem írta alá az ún. gyűlöletbeszéd-törvényt, reakciók sokasága látott napvilágot.

A szólásszabadság abszolút sérthetlensége mellett érvelők elégedetten nyugtázták a lépést, a gyors jogalkotást szorgalmazó, akkor sikertelen német kezdeményezés (EU irányelv a holokausztagadás és relativizálás elleni egyetemes fellépésről) magyarországi támogatói csalódottan a fejüket rázták. A magyarországi zsidóság heterogenitásának megfelelően különbözőképp reagált. A Mazsihisz nem kívánt egy asztalhoz ülni Sólyom Lászlóval. Egy tállódni segítségével viszont jelképesen jelen voltak azok, akik vehemensen elutasítják, hogy a távolmaradó Mazsihisz képviselje őket. A judapest.org spontán akcióját sokan a magyar zsidóság pluralizmusa bizonyítékaként ünnepezték, mások viszont a magyar zsidóság elárulásaként stigmatizálták. A jobboldal, a középtől viszonyított távolságának tükrében, elismerően hallgatott, esetleg mosolyogva konstatált vagy nagyhangúan tapsolt.

A gyűlöletbeszéd, a Soá tagadása, relativizálása máig megoldatlan probléma. Pedig naponta előfordul ilyesmi munkahelyeken, bárasztaloknál, bulikban, nappalikban vagy az Interneten. 2008 novemberében az EU-tagállamok igazságügyi miniszterei csaknem 7 év vita után mégis megállapodtak az egy-

séges fellépésben, igaz – mint ahogy ez szokás – 2 év időt adtak a lemaradt tagállamoknak nemzeti joguk harmonizációjára. Hogyan viszonyulnak Európa országaiban a kérdéshez? Milyen különbségek, esetleg azonosságok lelhetők fel az

Unió országainak büntető törvénykönyveiben? Mennyire van jelen a soátagadás jelensége az ítélethozatalban? Az alábbiakban néhány EU-tagország gyakorlatát vesszük szemügyre.

CSEHORSZÁG, LENGYELORSZÁG

Mindkét visegrádi országban büntetett a Holokausztagadása, még ha a Holokausztagadást, mint fogalom, nem is tűnik fel az idevágó törvényszövegekben. Közös jellemző, hogy a cseh és a lengyel büntető törvénykönyv sem tesz különbséget „náci” és „kommunisták” között. A következőket olvashatjuk az idevágó paragrafusokban:

„Aki egy náci vagy kommunista genocídiumot nyilvánosan tagad, kétségbe von, dicsér vagy jogossága mellett foglal állást, 6 hónaptól 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető.” – mondja a cseh büntető törvénykönyv 26/a paragrafusa.

A lengyel törvénycikk így fogalmaz:

„Aki nyilvánosan és a tényekkel ellentétben náci, kommunista vagy más háborús bűnt, valamint olyan bűnöt, melyeket a béke és az emberiség ellen követtek el, tagad, pénzbüntetésben

vagy 3 évig terjedő szabadságvesztésben részesül.”

Történelmükből fakadóan jellemző a posztoszocialista országokra, hogy az „abszolút gonosz” nyugat-európai, náciizmushoz kötődő képét kibővítik, a náciizmust és a kommunizmust – legalább is a jog szempontjából – egyformán elutasítandónak deklarálják.

A jogszabályok alkalmazására az elmúlt évek során alig került sor. Csehországban 2005 és 2006 folyamán 6 esetben mondtak ki bíróságok ítéletet, Lengyelországban egy esetben, „csekély társadalmi kár” hivatkozva felmentő ítéletet hoztak.

AUSZTRIA

Nyugati szomszédunk tiltja a Soá tagadását, relativizálását, helyeslését és legitimizálását. Az 1947-ben elfogadott ún. Tilalmi törvény (Verbotsgesetz) szövegét az évek során folyamatosan változtatta, pontosította az osztrák törvényhozás. 1992 óta a 29 paragrafusból álló törvényből az első három maradt érvényben. Az idevágó 3h paragrafusban a következőt olvashatjuk: „A 3g paragrafus szerint büntetendő az, aki egy nyomtatványban, a rádióban/televízióban vagy más médiumban vagy más nyilvános módon, úgy, hogy az sok ember számára elérhető legyen, a nemzetiszocialista népiertást vagy más az emberiség ellen elkövetett nemzetiszocialista bűnt tagad, lekicsinyít, helyesel vagy jogosnak tart.”

A 3g paragrafus szerint kiszabható büntetés egytől tíz évig terjedő szabadságvesztés, a tettes vagy a tett különleges veszélyessége esetén pedig akár 20 évig terjedő szabadságvesztés is lehet. 1999-től csaknem 200 esetben hoztak osztrák bíróságok ítéletet az említett paragrafusokra hivatkozva, a legismertebb esetben David Irving ellen. 2007 decemberében egy 15 évvel ezelőtt hozott ítéletet erősített meg a bécsi legfelsőbb tartományi bíróság Gerd Honzikkal szemben, aki az első ítélet meghozatala után Spanyolországba szökött, ahonnan az Interneten keresztül tovább folytatta soá-tagadó nézeteinek terjesztését. Emiatt egy további eljárás fenyegeti. 2008 január közepén egy volt önkormányzati FPÖ politikust ítéltek el 4 és fél év szabadságvesztésre a

David Irving letartóztatása

bécsi tartományi büntetőtörvényszék. Wolfgang F. visszatérően tagadta a gázkamrák létezését és a Tilalmi törvény eltörlését követelte. Az osztrák püspöki konferenciához küldött levelében, melynek másolata a pápához is eljutott, a Holokausztot egy nagy, megtevesztő, szürreális borzalomnak nevezte, melyet a zsidók találtak ki.

OLASZORSZÁG

Az egy évvel ezelőtt búcsúzott Prodi-kormány 2007 januárjában fogadta el a holokauszt-tagadást szankcionáló törvényt, igaz gyengébb változatban, mint azt a kabinetből kilépett, volt igazságügyi miniszter, Clemente Mastella törvényjavaslatában előterjesztette. A törvény gyakorlatilag az 1993-as status quo-t állította volna vissza, melyet a Berlusconi-kormány igazságügyi minisztere, Roberto Castelli, a xenofób-populista Északi Liga (Lega-Nord) tagja a kiszabható büntetésekben és az elbírálásban fellazított. A képviselőház által elfogadásra váró törvény értelmében az emberiség elleni bűnökre való buzdítást és annak jogossága melletti állásfoglalást 3-tól 12 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetnék. Emellett a rasszista gondolatokat terjesztők 3 évig terjedő szabadságvesztéssel számolhatnának. Aki rasszista gyűlöletet kelt vagy másokat származása vagy vallása miatt diszkriminál, azt 4 évig terjedő szabadságvesztés fenyegethetné. Mindez természetesen feltételes módon, hisz a törvénytervezet a kormányváltással elvesztette aktualitását, Prodinak egy év alatt nem sikerült a képviselőházon átvinnie a törvényt és a jelenlegi helyzetben aligha várható a változás. A konstruktív kritikusok visszatérően figyelmeztetnek arra, hogy a törvény csupán egy lehetőség a rasszizmus, az antiszemitizmus és a soá-tagadás megfékezésére. A hatásosabb választ a civil társadalomnak kell adnia. A kritikusok szerint az állam nem veheti magához ezt a szerepet túlzott reagálással. A kormányváltások az olasz politika sajátosságai, a törvények ratifikálásának csúszásával járnak. Berlusconi visszatérésevel a fo-

lyamat további tartós jegelésével kell számolni, mint ahogy a közös EU-irányelv megszületésének elhúzódása is a populista médiamogul makacsul fenntartott elutasító álláspontjára vezethető vissza. A következő kormányválságig változás nemigen várható. Olaszország számára először is a választójog reformja lenne a legfontosabb, amire azonban a jelenlegi konstellációban szintén kevés az esély.

SPANYOLORSZÁG

2007. november 7-én a spanyol alkotmánybíróság meglepő ítéletet hozott. Történt, hogy a korábban már 5 évre elítélt neonáci vezetőt, Pedro Varelát, aki barcelonai üzletében antiszemita propagandát folytatott és szélsőjobboldali publikációkat terjesztett, elítélte a városi bíróság. Az ítélet ellen a radikális fellebezett, amikor is az alkotmánybíróság felemelte szavát. A nem egyhangú ítélet indoklásában a következő olvasható: „Egy bűncselekmény – mint a népiirtás – pusztá tagadása, a történelmi igazság keresése folyamán, a szólás- és vélemény szabadság részét alkothatja és alapjában még nincs szándékában az üldözött csoporttal szemben ellenséges társadalmi hangulatot keltani.”

A Holokauszt jogossága melletti kiállítás továbbra is 2 évig terjedő szabadságvesztéssel jár Spanyolországban. Azaz tagadni lehet, helyeselni nem. Az idegengyűlölő és rasszista kijelentések továbbra sem igazolhatók a

vélemény-nyilvánítás szabadságára való hivatkozással. Az emberi méltóság védelme így továbbra is a szólásszabadság felett áll (az áldozatok méltóságának védelme ezek szerint már más kategóriába tartozik...). Spanyolország a tagadás legitimizálásával így mégis eltávolodott attól az európai konszenzustól, mely szerint a genocídium-tagadás, a gyűlöletkeltés és a rasszizmusra való buzdítás triádja egyaránt büntetendő cselekmény.

NAGY-BRITANNIA, FRANCIAORSZÁG, NÉMETORSZÁG

A három vezető uniós országban egymástól lényeges különbségeket tapasztalhatunk a holokauszt-tagadás-hoz való viszonyban.

A szigetországban látszólag egyértelmű a helyzet. A Holokauszt tagadása nem büntett. A korlátozás nélküli szólásszabadság a *Common Law* figyelemre méltó hagyománya. Néhány éve hatályba lépett ugyan egy formális emberi jogi törvény, amely azonban a helyzeten nem változtatott. Így olyan, nemzetközi szinten ismert, más országokban jogerősen elítélt holokauszt-tagadók, mint David Irving, minden további nélkül terjeszthetik nézeteiket, anélkül, hogy ezt állami intézmények megtilthatnák. Ugyanakkor ezek a kétes történészek Nagy-Britanniában nem kapnak fórumot, feltűnésük általános elutasítást vált ki, ezért vannak rászorulva, hogy más országokban publikáljanak, ahol azon-

ban ezeket a nézeteket, bár nem egységesen, de szankcionálják. Az egyhangúan elfogadott uniós határozat implementálása talán az alkotmányos monarchia számára jelenti a legnagyobb kihívást, mely a joghagyománytól történő elválást jelent.

Franciaországban ismét jogi szabályzással találkozunk. Az 1990-ben elfogadott *Loi Gayssot* értelmében mindenemű, az emberiség ellen elkövetett bűncselekmény tagadása szankciót von maga után. Az emberiség ellen elkövetett bűncselekmények definícióját a francia törvényalkotók az 1945-ös Nürnbergi Katonai Bíróság által leszögezett paraméterek szerint állapítják meg. Ennek értelmében „az emberiség elleni bűncselekmény körébe tartozik a gyilkosság, kiírtás, deportálás, rabszolgaságban tartás és minden más, a civil lakosság ellen elkövetett embertelen tett, melyet a második világháború előtt vagy alatt követtek el, illetve politikai, rasszista vagy vallási indíttatású üldözés.”

A törvény alkalmazására prominens példa a populista, idegengyűlölő *Front National* helyettes elnökének, Bruno Gollnischnak 2007-ben történt elítélése. A politikust, aki az Európai Parlament „Identitás, Hagyomány és Szuverenitás” nevű szélsőjobboldali képviselőcsoportját is vezette, három hónap felfüggesztett börtönbüntetésre és 5.000 euró pénzbüntetésre ítélte a bíróság, miután egy sajtótájékoztatón történészeket „a gázkamrákról szóló nyílt vitára” szólított fel. A törvényt nem csak a szólásszabadságra hivatkozó holokauszt-tagadók kritizálják visszatérően. Egyes tudósok fenntartásaikat hangoztatják, mert szerintük a hivatalos történelmi igazság deklarálása kapcsán a kutatások akadályokba ütköznek. Az észrevételek egyelőre megalapozatlannak tűnnek, amit a törvény hatályba lépése óta megjelent, a korszakkal kapcsolatos publikációk magas száma is alátámaszt.

Németországban szintén egyértelmű törvény szankcionálja a holokauszt-tagadást. A hatmillió zsidó ellen elkövetett tömeggyilkosság történelmi tény. Ennek tagadása a német alkotmánybíróság 1994-ben hozott döntése alapján nem tartozik a vélemény szabadság körébe. Aki tagadja, vagy helyesli a Soát, zavarja a nyilvános békét, rendet a BTK (StGB) 130. paragrafusának 3. és 4. be-

kezdése szerint 5 évig terjedő börtönbüntetésre ítéltethető. Az utoljára 2005-ben módosított BTK idevágó passzusai-
ban a következőket olvashatjuk: §130 (3) „Öt évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetik azt, aki a nemzetiszocializmus uralma alatt elkövetett cselekedeteket (...) úgy, hogy az a nyilvános békét zavarja, nyilvánosan vagy gyülekezet előtt elfogadja, tagadja vagy lekicsinyíti.” A negyedik bekezdésben a következő áll: „Három évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetik azt, aki nyilvánosan vagy egy gyülekezet előtt a nyilvános békét olyan módon zavarja az áldozatok méltóságának sértésével, hogy a nemzetiszocialista erőszak- és sanyarvást elfogadja, élteti vagy legitimizálja.” A szólásszabadságot Németországban az alkotmány első paragrafusában lefektetett emberi méltóság sérthetlensége alá vetik („Die Würde des Menschen ist unantastbar.”). A tartományi bíróságok sorozatosan hoznak több évig terjedő börtönbüntetéseket, és úgy néz ki, hogy a folyó évben ez nem fog változni. 2007 februárjában a hírhedt Ernst Zündelre a mannheimi Tartományi Bíróság a Holokauszt ismételt tagadása miatt a kiszabható büntetés maximumát rótt ki. 2008 januárjában Zündel védőügyvédjét, Sylvia Stolzot ítélte el ugyanez a bíróság három és fél év szabadságvesztésre, valamint gyűlöletkeltésre hivatkozva öt évre eltiltotta az ügyvédi foglalkozás gyakorlásától. A felfüggesztett ügyvéd Zündel tárgyalása folyamán a zsidók ellen elkövetett többmillió gyilkosságot visszatérően kétségbe vonta. Stolz – aki az ítélethozatal után a nézőkhöz fordulva karlendítéssel búcsúzott – egyébként a jogerősen többször elítélt neonáci, Horst Mahler felesége. Mahlerrel szemben jelenleg ismét eljárás folyik a 130. paragrafus 3. és 4. bekezdései értelmében. Mahlert ez év elején ítélték el ismételt. A *Vanity Fair* magazinnak adott interjújában a kérdező Michel Friedmann „Heil Hitler, Friedmann úr!” kijelentéssel köszöntötte. Az interjú folyamán Mahler többször tagadta a szisztematikus népirtást, amiért vádat emeltek ellene. Az eset érdekessége, hogy az interjút megjelentető magazin főszerkesztője és kiadója ellen is feljelentés érkezett. Arno Lustiger történész megbotrántoztatónak nevezte,

hogy egy német magazin egy hírhedt neonáci holokauszt-tagadónak biztosít közlési lehetőséget. A lap képviselőinek állásfoglalása szerint: „a demokrácia ellenségeivel a felvilágosodás eszközeivel kell megvívni a harcot. A szólásszabadság ebben elengedhetetlen.”

Egy másik prominens esettel is foglalkozik a német bíróság. Uwe Voigt, a szélsőjobboldali Nemzeti Párt (NPD) vezetője egy iráni riporternek adott televíziós interjúban szintén relativizálta a Holokausztot. A felvételt a német közszolgálati televízió egy oknyomozó műsor kereteiben sugározta. Voigt ellen a fent említett paragrafusok értelmében vádat emeltek. Maga a párt is a betiltás határán áll, bár a német parlament alsó és felsőházának (Bundestag és Bundesrat) egyelőre nem sikerült megegyeznie az alkotmánybíróság elé terjesztendő, közösen fogalmazandó vádirat végső formájában. Egy betiltási kísérlet 2003-ban sikertelenül végződött. A német alkotmánybíróság akkor, anélkül hogy vizsgálta volna a betiltásra váró párt alkotmány-ellenességét, a keresetet elutasította. Kiderült ugyanis, hogy nagyszámú, rendszeresen jelentő titkosszolgálati ügynök mozog a párt körül, így annak állami kontrollja biztosítottnak tűnik.

A jelenlegi belügyminiszter, a kereszténydemokrata Wolfgang Schäuble nem tekinti megfelelő megoldásnak a párt betiltását. Nyilatkozatai szerint a közbiztonság szempontjából a jelenlegi helyzet előnyösebb, mert így az NPD szinte minden jelentős lépéséről tudomásuk van a demokratikus államot védő szervezeteknek. Ha az NPD illegalitásba kényszerülne, az információgyűjtés megnehezedne. A német belügyminiszter nem tanúsított ilyen visszafogottságot két frissen betiltott egyesülettel szemben. A „Collegium Humanum” és az „Egyesület a holokauszt tagadásáért üldözöttek rehabilitálásáért” nevű körök visszatérő találkozóhelyei voltak prominens soá-tagadóknak, neo- és klasszikus náciknak. Hogy az egyesületek vezetőségei ellen indul-e büntetőjogi eljárás, egyelőre nyitott kérdés.

A kis körutazás több, a jövővel kapcsolatos problémára is rámutat, melyek kezelése elkerülhetetlen az európai integráció sikerének érdekében. Először is szükséges tematizálni, hogy Kelet-Közép-Európa országai a kommunizmus

áldozatai voltak. Ennek is az alakuló európai identitás részévé kell válnia úgy, hogy közben a nemzetiszocialista népi-
tás egyedisége nem válhat kétségessé. Szükség van tehát az említett országok második világháborúban betöltött szerepének további kutatására és az erről folytatott társadalmi vitákra.

Másodszor arra kell választ találni, hogy a túlélő generációk eltűnésével, ezek emlékei miként emelhetők be a következő generációk elbeszélő- és emlékezőközösségébe. Az eddigi lelkiismereti kérdés belátható időn belül emlékezési kérdéssé alakul, amire a jog, egyedül, nyilván nem tud kielégítő választ adni. Ez a pont érint egy párhuzamos vitát, mégpedig, hogy mekkora mértékben álljon a jog Európában morális alapon. E kérdés pozitív megválaszolása kétségkívül az USA joghagyományához vinné közelebb Európát. Harmadszor egy eddig érintetlen kérdésre kell választ találnunk. Miként lesznek képesek az európai társadalmak arra, hogy a nyugat elfogadott történelemfelfogását, valamint a kommunizmus áldozatainak elismerésével bővített európai identitást elfogadtassák a Nyugat-Európában jelentős számú bevándorló, illetve migrációs háttérrel rendelkező muszlim generációkkal. Az ő számukra többnyire sem a kommunizmus, sem a nemzeti szocializmus tematizálása nem jelent többet egy absztrakt vitánál. Az sem zárható ki, hogy mindkét szélsőséges rezsím ideológiája iránt fogékonyságot mutatnak. Ez a globalizáció-kritika, nyugat-kritika, netán nyugat-ellenesség formájában kinyilvánítva, antiszemita gondolatok transzferálásával veszedelmes lehetőséget testesíthet meg.

A felmerült kérdéseket nem lehet csupán jogi szabályozással megválaszolni. A kihívás azonban túl nagy ahhoz, hogy az európai – néhol törekeny, mert fiatal – civil társadalmak, lemondjanak a törvényalkotói és a jogalkalmazói segítségéről. Mint ahogyan a tudomány és a nyilvánosság szerepe is fontos a szélsőséges megnyilvánulások elleni fellépésben. E szférák hatékony együttműködése az európai integráció sikerének záloga lehet. Ennek egyik következő állomása az EU által javasolt határozat 2010 decemberéig nemzeti jogokba átültetendő, úgynevezett gyűlöletbeszéd elleni törvény.

FENÁKEL JUDIT

Jankiper, 1952

Jankiper előtt korán vacsoráztunk, ahogy illik. Húsleves ettünk, sült csirkét, mintha vasárnap lenne. Aztán gyorsan leszedtük az asztalt, nehogy beállítson valaki, és észrevegye, hogy ünnepeünk. Külön szóltak nekik, figyeljenek bennünket, suttogta anyu, ránk vannak állítva. Egyikünk se kérdezte, kinek szóltak, és kiket kell figyelni. De azért a nevelő apám ünneplőbe öltözött, és elment a Kol Nidrére. Hezitált egy ideig, mert azok, akiknek figyelniük kell, ott körözhethetnek az imaház körül, és ha listára veszik a nevét, akkor lőttek a boltvezetői kinevezésének. Még a pártból is kizárhatják, és attól kezdve akármi megtörténhet vele.

Megint nem böjtölsz? – kérdezte anyu. Dacosan nemet intettem. Ez a legnagyobb ünnepünk, próbálkoztam szelídebb, rábeszélő hangon. Legalább a halottaink iránti tiszteletből. És ő, mutattam a mennyezet felé, tisztelte, amikor megölette őket? Eldobjátok az Örökkévalót, mondta anyu ünnepélyesen, nem féltek a büntetéstől? Tudtam az eszemmel, értelmetlen vitába keveredtem, nem először, nem is utoljára. De nem mondtam le róla, hogy enyém legyen az utolsó szó. Ő dobott el bennünket, aput, nagyapát, Gyuri bácsit, az egész istenfélő rokonságomat, adjak neki hálát, hogy bennünket megtartott mutatóba?! Anyu legyintett. Nem fogok veled összeveszni az engesztelés napján. Csak meg ne bánd, hogy szembe fordultál Vele.

Másnap a szokottnál is korábban indult munkába. Most meg azzal csinálod a feltűnést, hogy túl korán bent leszel, morogta a nevelő apám. Anyu

visszamordult, az ember nem tudja, mivel tesz rosszat. Ha akarnak, akármi beleköthetnek.

Egész délután egyedül voltam otthon. Leszeltem egy karéj kenyeret, bezsíroztam, alaposan megszórtam sóval, paprikával, és Balzac Goriot apójába merülve kéjesen lakmároztam. Jobban esett, mintha madártejet ettem volna vizes piskótával. Böjtölni, hát persze, mindig az Ő kedvét keresni, neki hálálkodni és miért? Ha legalább egyet visszaimádkozhatnék a rokonaim közül. Legalább aput. A betűk kezdtek összemosódni a Goriot apóban, észre se vettem, rám esteledett. Meggyújtottam az olvasólámpát, félhét is elmúlt a faliórán, és még se a nevelő apám, se anyu nem került elő. Megterítettem az ünnepi fehér damaszt-terítővel, az asztal közepére állítottam a gyertyatartókat. Nem három, odafent az égen tízezer csillag ragyogtatta gyémánt fényét, mintha az Örökkévaló engem ingerelne hatalmas kivilágított égboltjával.

Mire a húsleves fölmelegedett, majdnem kilenc óra volt. Anyu kisírt szemmel érkezett haza, földre dobta a zacskó háztartási kekszet, amit egész nap csörgetett, hadd lássa mindenki, eszik ő, dehogys böjtöl, ki se bírná az egész napos koplalást. Csak-hogy a személyzetisnek ez se volt elég. Négy óra után odaállt anyu elé a legártatlanabb képével, és azt fuvalázta a fülébe: Jaj kartársnő, lenne még itt egy pénzügyi jelentés, amit holnap le kell adni a bérszámfejtésnek, majdnem elfelejtettem, összekapod te azt egy óra alatt, amilyen ügyes vagy. És ahogy a tizedes megcsuklózta aput a munkaszolgálaton, ő megtúlóráztatta anyut, nehogy elérje a mazkírt a templomban. Még elmondana egy imát a halottaiért.

SHIMONAH TZUKERNIK

Zsidó művészet?

Néhány évvel ezelőtt interjút készítettem Mel Alexenberggel, aki akkor a Pratt Institute művészeti vezetője volt.¹ Alexenberg a Genézis könyvétől, a Tóraadáson keresztül, a Szentélyig a „zsidó művészeti alkotás” archetípusainak nyomába eredt.

Alexenberg szerint a zsidó művészet eszménye a Noétól eredeztethető. Noé három fia testesíti meg azt a három különféle jelleget, melyekből és az egymással való kölcsönhatásukból megszületik a Tóra szépségeszme. Ha Noé (héb.: Noáh) nevének betűit felcseréljük, a *hen* szót kapjuk, mely kellemet és szépséget jelent. A *hen* szó maga pedig akroníma a *hochmat nistar*-ra, mely rejtett bölcsességet jelöl. A szó helyesen értelmezése tehát: belső szépség.

Noé három fiáról olvassuk; „Terjessze ki Jefet határát s lakozzék Sém sátraiban és Kanaán az ő szolgájuk legyen.” (1Móz 9,27)². Jáfet neve a *jáfá* szóból ered, mely érzéki, látható szépséget jelent, ezért ő a görög, a nyugati kultúra eszményét testesíti meg. Sém neve a *smiá* vagyis hallás szóhoz kapcsolódik, Hámé pedig a *homer* szóhoz, ami dolgot, vagy tapinthatóságot jelöl. Ahogy Noé családja magába foglalta a három fiút, úgy az igazi művészi szépségnek is magába kell foglalnia e három jelleget, a láthatót és azt, ami azon túl van, az érzékiben testet öltő láthatatlant. A különböző kultúrákban mindig, e jellegek valamelyike hangsúlyos szerepet kap. A népművészet, jóllehet szimbolikus, mégis inkább az anyagihoz és a tapinthatóhoz kötődik. Olyan művészet, mely a nézővel való szoros kapcsolaton és interakción alapszik. A nyugati művészet alapvetően a vi-

zualitásra épül, mely egy bizonyos távolságot feltételez a mű és a befogadó között.

Az arab országok művészetében – Alexenberg szerint – elsősorban a hallás dominál. „Szimbólumuk a félhold, ismétlődő mintázata olyan, mintha templomaik moráját visszhangozná, ez a ritmusos hang körülöleli az embert.” A hallás fogalmát tulajdonképpen az arabok ősatya Ismael testesíti meg, akinek neve annyit tesz; „Isten hall.” Tehát bár minden kultúra magába foglalja mindhárom jelleget, de az egyik közülük mindig uralkodó.

A zsidó művészet, a *Hen* viszont e jellegzetességek mindegyikét felöleli, és a vizualitás, a hallás, a tapintás egyenlő arányú egységét alkotja. A Tóraadás története is példázza a látvány és a hang ezen összetett kapcsolatát. A kommentátorok úgy magyarázzák az egyiptomi rabszolgaság és az Egyiptomból való csodás megmenekülés után években történt csodás jelenséget, hogy a zsidók hallották, amit általában látni, és látták, amit általában hallani szoktak. Tulajdonképpen tehát a fizikai jelenséget vizuálisan, és ami elvontabb hallani. Ebből a kinetikus inverzióból az következik, hogy a zsidók számára, a Szináj hegyi kinyilatkoztatásban a szellemi világ ugyanolyan valóságos és konkrét volt, mint a fizikai realitás.

Más írásokban is megnyilvánul, hogy a megértés során a látás és a hallás milyen szoros egységet alkot a zsidóknál. Például mikor a nép elfogadja a Törvényt; „Megtesszük és meghallgatjuk” – mondják. Ezt a rabbik így értelmezik; „Előbb megtesszük, és azután majd megértjük.” A látás szintén általában nem korlátozódik csupán a felszín látására, hanem a belsővel is összefüggésben van. Ahogy Alexen-

berg mondja; „Néhányan a külsőt látják, de a belsőt hallják. A judaizmusban ennek éppen ellenkezője igaz. A *pánim*, „arc” kifejezés és a *p’nim*, a „belső” ugyanaz a szó.”

A megértés, a látás és a hallás e dinamikus összjátékára, a felszín és a mögötte lakozó benső megértésére utal a „megértés” parancsa, a Talmudban és a Zóhárban. A babilóniai Talmudban (a kanonikus, szóbeli zsidó tradíció) a *tásmá* szót olvashatjuk; „gyere és halld”, miközben a Zóhárban (a Tóra rejtett, misztikus tanításában, mely azt jelenti „ragyogás”) a *tá-háze* szót találjuk, mely annyit tesz; „gyere és láss.” A hallás és a látás egységében, az érzékelés során feltárul a felszín mögött rejlő belső, ez ugyanolyan lényeges a zsidó művészetben, mint a zsidó irodalomban.

A belső és külső ilyen életteli összjátéka a zsidó művészi kifejezésben már az Első Szentély idejében is létezett, ennek egyik legragyogóbb megnyilvánulása maga a szentély. Rasinál is találunk erre utalást: „Isten (...) lakozzék Sémnek sátraiban”, Rasi szerint Jáfet leszármazottjára, Küroszra, akinek révén megépülhet majd a Második Szentély. Rasi így folytatja; „De nem ebben lakozott az Isteni Jelenlét. Hanem hol lakozott? Az Első Szentélyben, melyet Salamon király épített.”

Az Első Szentély magasabb rangú, mint a második, mert az isteni jelenlét ott lakozott. Jáfet, a vizualitás megtestesítője, bármennyire is kiváló volt, nem volt alkalmas rá, hogy a szépséget a maga teljességében megteremtse. Salamon király, a zsidó nép egyik legnagyobb vezetőjének, viszont képes volt megvalósítani a Hen eszményét. A Szentély, amit épített, a szépség megtestesülése volt, mert Salomonnak meg volt a képessége, hogy az érzéki és a láthatatlan egységét olyan szellemben teremtsen meg, ami-

lyenben a Szináj hegyi kinyilatkoztást fogta fel a nép.

A zsidó művészet nem csupán a különböző érzékszervek közötti összjáték egysége, de életünk lelki és fizikai dimenziói közötti interakció is. Ez nem meglepő, tekintve, hogy a dinamizmus általában is a zsidó tudatalatti lényeges eleme. Ahogy Alexenberg megjegyzi: „Az első, amit egy zsidóról, Ábrahámról olvasunk a Bibliában, a *Lech Lechá* című szakaszban található. *Lálechet* azt jelenti: menni, sétálni.

A héber *háláchá* törvény szó, ugyanebből a töből ered, és a mozgásra utal. Egy cikkhez fűzött kommentár kapcsán, melyet a lubavicsi Rabbi küldött Alexenbergnek, rámutat, hogy a *ruáh* (res-vav-het), lélek és a *homer* (het-mem-res), dolog szavak szoros kapcsolatban vannak, mert a két szó „vav” és „mem” betűi felcserélhetők a héberben. „Bizonyos kultúrákban a spiritualitás elérése érdekében le kell mondani a fizikalitásról, a judaizmusban viszont a kettő lényegileg egy. Mindkét szempont szervesen hozzátartozik felfogásunk természetéhez, érzékelésünk módjához. A zsidó művészet lényege a szellemi, és a fizikai világ találkozása.” Mivel e két világ állandó dinamizmusban van, a zsidó művészet is állandóan változik, és fogékony a környezetére.

Ez a dinamizmus eredményezi a művész és a befogadó közt zajló végtelen, nyitott interakciót, mely analóg a '60-70-es évek happeningjeivel. A happeningek célja az volt, hogy megváltoztassa a nyugati művészetben hagyományosan passzív befogadó szerepét, és bevonja a közönséget az eseménybe, és ez volt maga a műalkotás.

Alexenberg a nyugati színház hagyományát hozza fel példának, melyben – szemben a zsidó művészettel – a néző szerepe passzív. „A zsidó művészet multimédia esemény, és az előadásba mindent és mindenkit bevon.” A széder és a szukkot jó példák a zsidó „happeningre”. Széderkor követjük a Hággádá szövegét. Bár ez egy narratíva, de mégsem lineáris a hagyományos szöveg értelmében. Négyyszer iszunk bort közben, a gyerekek az afikomant keresik, és ott van a hároszet,

Mel Alexenberg

és a keserű növény, amitől könnyek szöknek a szemünkbe.

A közönség és az előadók, ugyanazok a személyek. Mindent egyszerre érzékelő, multimédia eseménnyel állunk szemben. A szukkot ugyanilyen. Lehetőségünk nyílik, hogy kimenjünk a házból, a világból, a civilizációból... és megfigyeljünk. Egyszerre vagyunk belül és kívül.

Beszélgettem egyszer Alan Kaplannal, az első happening kiötlőjével arról, hogy találta ki a koncepciót. Azt mondta, organikusan nőtte ki magát. Megemlítettem neki ezt az analógiát a széder és a happeningek között, és ő is látott összefüggést. Mikor körülülték a széder asztalt, tudat alatt valójában mindig happeninget csináltak.

A „happeningek” ideája eredetileg a Miskánhoz kapcsolódik, az ideiglenes szentélyhez, melyet a zsidók a sivatagban építettek az Egyiptomból való kivonulás után. Ez a zsidó happening paradigmikus példája. A Miskánban, a tömjén, az áldozati állat, a gyógyó tárgyak együtt testesítik meg Isten tökéletes szolgálatát. A Miskán egyébként több mint happening. Nemcsak a zsidó művészet *formáját*, de *fókuszát* is meghatározza.

Rabbik azt tanítják, hogy a Biblia pontosan meghatározza a Miskán felépítését, és hogy hogyan kell a vándorlás idején sábbátot tartani, a Miskánban végzendő munkák tiltottak sábbátkor.

kánban végzendő munkák tiltottak sábbátkor.

A hetedik napon tartózkodunk a munkától, és szemléljük, egész heti tevékenységünket. Ezen a napon elmélkedünk, és megtisztulunk a hét eseményeitől. A Miskán és a sábbát egysége erre tanítja a zsidókat. A Miskán az Isten szolgálatába állított munka kvintesszenciája.

A Miskán, mint a zsidó művészet prototípusa arra a parancsolatra emlékeztet minket, hogy alkotásunkat ne személyes hiúságtól vezérelve, és a művészetet ne csupán önmagáért műveljük, hanem egy magasabb cél felé irányítsuk, arra, hogy feltárjuk a fizikaiban a lelket, a *ruáh*-ot a *homer*-ben. Ez a zsidó művészet és élet igazi célja.

Konkoly Ágnes fordítása

Jegyzetek

¹ A szöveg forrása: <http://www.algemeiner.com/generic.asp?print=true&id=3178>

Mel Alexenberg 1937-ben született New Yorkban. Többek közt a Columbia, a Bar-Ilan Egyetem, a Tel-avivi Egyetem, a Judeai és Samarai Egyetem, professzora, és a netanyai Művészeti iskola és multimédia design tanszékének vezetője, 1985-1990 között a Pratt Institute oktatója és elnöke. Munkásságának központi kérdése a művészet, a tudomány és a modern technológia kapcsolata, illetve a digitális kor és a zsidó tudatalatti viszonya.

² Mózes Öt könyve és a haftárak (szerk. Dr. J. H. Hertz).

Hofesh Schechter kiverte a biztosítékot a Trafóban

„Úgy gondolom, van egyfajta jellegzetesség, amely karakteres az izraeli táncstílusban. Valami olyan dolog, amely nem észrevehető, egyfajta erő a mozdulatokban és az érzelmek intenzitásában.”

Aprilis 3-án és az azt követő napon mutatkozott be a Trafó 200% tánc programsorozatában Hofesh Schechter, izraeli kortárs táncos-koreográfus. Két darabját – Uprising és In Your Rooms – telt ház előtt játszották. Hofesh Schechter Izraelben végezte tanulmányait a Jerusalem Academy for Dance and Music-on, majd rövidesen csatlakozott a Batsheva társulathoz. Tel Avivot 2002-ben hagyta el, és kisebb kitérők után a kozmopolita Londonban fogott hozzá az önálló munkához. Több hosszabb-rövidebb koreográfiája után az Uprising hozta meg az áttörést és a társulatalakítást, sikere miatt pedig London három prominens táncközpontja támogatta az új darab, az In Your Rooms elkészülését. Ma az Egyesült Királyság egyik legfelkapottabb és legtöbbet foglalkoztatott fiatal tehetsége. Világközi turnéja során az emberek képesek befogadni őt akár teljesen eltérő kulturális és szociális háttérrel is, ezért magyarországi bemutatkozását is feszült várakozás előzte meg. Nem is kellett benne csalódnia.

Schechter több fórumon is hangoztatta, hogy kizárólag olyan munkát akar kiadni a kezéből, amelynek több értelmezési rétege van – valószínűleg ezért is ilyen fogyasztható, amit csinál. Vonatkozhat a mikrokozmoszra, az individuumra és mindennapi életé-

re; de a makrokozmoszra is, ahol a társadalom filozófiája és erkölce van pellengérré állítva. Nem kell kognitív pszichológiával foglalkozni ahhoz, hogy belássuk: a közönség minden egyes tagja előzetes ismeretek révén képes befogadni valami újat. Egy zsidó néző nem fog tudni elszakadni attól, hogy a színpadon látottakat ne hozza összefüggésbe saját történelmével, vagy Izrael jelenlegi helyzetével.

Vegyük rögtön az egyik címet: a „felkelés” szó sok mindent jelenthet, de mind Erecben, mind a diaszpórában beleivódott a kollektív tudatba egy olyan kifejezésként, amely elválaszthatatlan az államalapítástól. Az In Your Roomsban egy fiú

jelképesen két félre osztja a színpadot egy homokcsíkkal, majd egy másik fiú elsatírozza ugyanazt a vonalat. Az asszociációknak itt is tág tere van. Eszünkbe juthat a rousseau-i gondolat, mely szerint az ember akkor veszítette el erkölcsi tisztaságát, mikor körbekerített magának egy darab területet, és azt mondta, „ez az enyém!”. De gondolhatunk a schengeni-egyezményre is, amely szabad határátjárást biztosít az uniós tagállamok zömének. Egy zsidónak viszont automatikusan felsejlik a kb. 400-500 km hosszú Izraeli „elválasztó kerítés”, amely elkülöníti az „izraeliek szobáját” a „palesztínok szobájától”. Ha ebből a nézőpontból nézzük, Schechter herzlista, a vonal eltörlése pedig az arab/palesztín és zsidó kapcsolatok normalizálását hivatott kifejezni, vagyis a békés együttélést propagálja.

A művészek általában pacifisták, szentimentális és rózsaszirmos lelkületük nehezen tolerálja az erőszakot, az agressziót és a háborút. Schechter több nyilatkozatában kifejtette mennyire terhes volt neki a katonai

szolgálat – pedig csak egy évet töltött a milíciában, és táncóráira is elengedték. Saját bevallása szerint (a darab után Lőrinc Katalin szervezett vele nyilvános beszélgetést) az ott eltöltött évek alatt döbbsen rá az egyén és a társadalom szembenállására, a tömegpszichózis erejére, az ember állatias ösztönlény mivoltára. „Sok kérdést felvetett számomra. Emberként szabadnak és egyéniségnek akarjuk tekinteni magunkat. Ennek ellenére olykor mégis engedjük, hogy csak egy fogaszer legyen a gépezetben. Nem értem a módszert, ahogyan ez történik. Mi van jobban előtérben? Az individuum vagy a tömeg?” Ezeket akarja megválaszolni mindkét darabjában. Úgy tűnik, mintha ismerné Karinthy Barabás című novelláját, ami pontosan ugyanezt a kérdést feszegeti: az egyén véleménye a nyájszellem miatt megváltozhat, sőt, sokszor az eredeti ellentétévé válhat. Zsidó és palesztin egyszeri emberek külön-külön majdnem mindig a békét és a toleranciát választanák, és csak a politika és a tömeg nyomása miatt alakulnak ki az antagonisztikus konfliktusok. Értéhetővé válnak az In Your Rooms narrátorának szavai a káoszról, és azon emberi törekvésekről, hogy rendszerezettséget teremtsen maga körül. Így lesz világos az este befejező gondolata is: „Do not follow leaders! Follow me!” („Ne kövess v/Vezéreket! Kövess engem!”) – amit úgy is magyarázhatunk: Vesd meg az antiszemizmust! Kövess engem, aki a békét hirdetem!

Schechter két koreográfiája, két témája összekapcsolódik. Az Uprising, amelyben kizárólag férfi táncosok vannak az id mélyéből táplálkozó agresszióra épít, „múzsája” pedig a katonaság volt. A táncosok olykor tusakodnak, birkóznak, máskor görnyedve, majmok vagy Ramapithecusok módjára ugrándoznak a színpadon. A darab szimbólumrendszere is kifordított. Az utolsó jelenet Delacroix híres festményét idézi, amelyben „A Szabadság győzelemre vezeti a népet”; itt viszont nem a meztelenkeblű patetikus nőalak jelenik meg. Ebben a koncepcióban nincs helye a finomságnak, ezért a vörös zászlót egy üvöltéstől eltorzult arcú, teljesen átszellemült férfi

lobogtatja. Az In Your Roomsban már női táncosok is vannak és kevesebb a tesztoszteron, de a téma ugyanaz. Az egyén és a közösség idegenkedő, izolált, már-már falanszter szerű társas magányát taglalja, csak jóval több szimbólummal és allegóriával. A sokat kritizált általános morális igazságokat tartalmazó gondolatfoszlányok, amelyek a zene mellett újra és újra hallhatóak, ugyanebbe az irányba mutatnak. A darab ennek ellenére mégsem didaktikus, csupán erősebben fogja a közönség kezét, és valamivel szűkebb értelmezési keretet ajánl fel.

Már-már közhelyes, hogy a kortárs tánc a táncművészet mostohagyereke. Finomabb szenzorok kellenek a megértéséhez, ezért az átlagpolgár legfeljebb sznobizmusból teszi tiszteletét egy-egy előadáson. A darabok közönsége jóformán csak a szakma; egymásnak és egymásért csinálják, mert

állítólag a „nagyközönség számára fogyaszthatatlan”. Tény, hogy egy-egy ilyen darabnak nincs története; de koncepciója és szimbólumrendszere igen is van. Érdemes lett volna zsidó körökben kicsit jobban promótálni a Hofesh Schechter estet. A mondanivaló nehezebben érthető, és nem szájbarágós, de a koreográfus egészen más-hogyan tekint Izraelre, és gondolatait is máshogyan fejezi ki, mint ahogyan az egyébként megszokott. Ezt a látásmódot pedig érdemes lenne megismerni. Az ő szavait idézve: „Úgy érzem az a feladatom, hogy minden egyes egyénnek a közönség soraiból tág teret biztosítsak arra, hogy elgondolkozzon, és kérdéseket tegyen fel magának. És azt sem tagadhatom, hogy a két darab valahol visszhangozza a saját múltamat és az országot is.”

Moór Valéria

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes éves előfizetési díj 15 500 forint

Megrendelhető

a szerkesztőségben, telefon:

210-5149, fax: 303-9241

e-mail: es@es.hu

SZERETNÉNK ÖNT IS
OLVASÓINK TÁBORÁBAN ÜDVÖZÖLNI.

SZERZŐINK A TÉNYFELTÁRÓ ÚJSÁGÍRÁS,
A KORTÁRS IRODALOM, PUBLICISZTIKA
ÉS GRAFIKA ÉLVONALBELI KÉPVISELŐI.
PÉNTEKENKÉNT KERESSE A HÍRLAPÁRUSOKNÁL
VAGY FIZESSEN ELŐ AZ **ÉS**-RE!

Angyalokkal beszélget az év táncosnője

Interjú Balkányi Kittyvel

Tehetséges lány. Bájos, törekeny és szerény. Kilenc éves kora óta táncol, most fog végezni a Magyar Táncművészeti Főiskola koreográfus szakán, és a magyar kortárs tánc legjelentősebb figuráival dolgozott és dolgozik együtt. Nem mellesleg idén őt választották az Évad legjobb táncosnőjének.

Zárkózottnak mondja magát. Hevesen tiltakozom, erre elmeséli, hogy mikor bekerült a Szegedi Kortárs Baletthez, az első három hónapban szinte egy szót sem beszélt senkivel. Most mégis meglepően nyíltan és jó kedvűen cseverészik. Nekem viszont egyre inkább kezd lelkiismeret-furdalásom lenni, mert az interjú egyre hosszabbra nyúlik, és egy idő után már mindenről beszélünk, ami jön. Aztán a főzési praktikák, meg a párolt spárga után eszembe jut, hogy próbáról sietett ide, és mondta, hogy még nem evett aznap semmit...

Balkányi Kittyvel a tánc világnapján kapott díja apropóján beszélgettem.

– Mit kell tudni erről a díjról?

– Az Évad legjobb táncosa díjra minden társulat két embert nevezhet, amiből aztán egy szakmai bizottság, konkrétan a Magyar Táncművészek Szövetsége választja ki, hogy kit ítél a legjobbnak. Valamikor március közepén zajlott a titkos szavazás, a díjátadás pedig a Tánc Világnapjához, április 29-hez kötődik.

– Hogy érezted magad, mikor kiderült, hogy te kapod?

– Nagyon meglepődtem! Sokat jelent ez számomra. Különösen azért nagy szó, mert noha nem vagyok társulati tag, mégis megkaptam a jelölést. Egy olyan kuratórium döntött erről, akinek soraiban azok az emberek vannak, akiket tisztetek és elismerem. Jó érzés, hogy ők is elismerik azt, amit csinálok. Másrésztől idén

másodszor kaptam meg modern kategóriában a Fülöp Viktor ösztöndíjat is. Valójában nem nagyon volt időm rá, hogy készülődjek a gálára, mert nem sokkal előtte premierem volt a Várszínházban, ami elég sok energiát kivett belőlem. Végül anyukám indult el egyedül, hogy ruhát nézzem nekem...

– Említetted, hogy a napokban volt premiered. Kikkel dolgozol jelenleg együtt?

– Április 22-én volt a Flabergast bemutatója, amit Gustavo Ramirez Sansano, egy spanyol művész koreografált. Jelenleg ugye nem vagyok állandó társulatnál, de például szerettem a Szegedi Kortárs Balettnél eltöltött időszakot. Két év után döntöttem úgy, hogy inkább szabadúszó leszek. Ez jó is, meg nem is. Egyrészt élvezem, hogy nincsenek kööttségek, hogy csak azt vállalom el, amiről tudom, hogy élvezetet nyújt számomra: mind a munkafolyamat, mind a kész produkció. Ugyanakkor, ez azért mégiscsak egy kiszolgáltatott helyzet. Szerencsére elég sok munkám van, és olyanokkal dolgozom együtt, akiktől nagyon sokat tanulok. Bozsik Yvette, Földi Béla vagy Fodor Zoltán darabjai egyszerre látványosak és egyszerre képviselnek magas minőséget, ráadásul inspirálóak is, tudat alatt nagyon sok minden belém ivódik.

– Mennyire jellemző, hogy a táncosok belefolyanak egy-egy darab elkészítésébe? Arra gondolok, hogy koreográfus szakot végzel a főiskolán, ráadásul volt, hogy első

lettél az iskola házi koreográfus versenyén.

– Amikor megcsináltuk a Fűszálakat, még csak tizenhat éves voltam, és ezért nagyon bátran vágtam neki. Ma már látom, hogy hol tartok, hogy mennyi minden van, amit még nem tudok. Most inkább táncolni szeretnék, aztán ha elég tapasztalatot gyűjtöttem, és majd úgy érzem, hogy lesz létjogosultságom koreografálni... majd akkor. Lehet, hogy kishitű vagyok, de az is lehet, hogy egyre nagyobb elvárásaim vannak magammal szemben. Meg akikkel legszívesebben belefognék az alkotó munkába, azok mellett most még nagyon picinek érzem magam. Szerepel a terveim között, hogy koreografáljak, bár most még szívesebben dolgoznék valaki mellett egyszerűen asszisztensként.

– Külföldi tervek?

– Bárhova mennék, csak legyen meleg. Most, hogy bajban van a Nemzeti Táncszínház a privatizáció miatt, különösen nehéz idők jöhetnek itthon. Persze mindenki reméli, hogy nem szüntetnek meg végleg egy ilyen kulturális és turisztikai szempontból is jelentős intézményt. Külföld? Hát, Hofesh Schechter társulata nemrég lépett fel a Trafóban, ő például teljesen lenyűgözött. Az előadás, meg úgy általában a profizmusuk is. Nagy lelkesedésemben megnéztem mind a két estét. Tudtam, hogy Londonban felvéte-

lit hirdet, ezért bekéredzkedtem az itthoni tréningjükre, hogy megnézzem, mi megy a kulisszák mögött. Utána viszont eszembe jutott, hogy London esős, ködös, és nem egy kifejezetten meleg hely...

Izraelbe kétszer is mehettem volna turnézni a szegediekkel, de – hogy őszinte legyek – féltem. Akik kint élnek, azt mondják, hogy nem vészes a helyzet. Amikor a többiek hazajöttek, azt mondták, hogy nem volt gond, csak egyszer robbant fel a közelükben egy utazótáska. Hát azok után pláne nem voltam biztos benne, hogy oda kéne mennem... Persze megnézném Izraelt, mert gyönyörű hely, de kicsit

félős vagyok, úgyhogy szerintem megvárom, amíg konszolidálódik a helyzet.

– Hofesh Schechter azt mondta, azért jött el Izraelből, mert egyrészt ő sem bírta a háborús feszültséget, másrészt nyomasztotta, hogy sok a számára már túlságosan vallásos ember. Te hogy állsz ezzel a dologgal?

– Kis koromban még jobban érdekelt a vallás és a zsidóság, voltam a szarvasi táborban (amit nincs olyan gyerek, aki ne élvezne), sok Bálint házi programon is részt vettünk, de ne gondold, hogy abban az időben esetleg mindig tartottunk szombatot, vagy ilyesmi. Ahogy időszedtem, a tágabb környezetemet figyelve egyre inkább olyan kirakatszerűnek tűnt a zsidóság. Valójában nem nagyon vették komolyan: arról szólt, hogy évente kétszer elmentek a Dohányba. Otthon, nálunk azért kicsit más, apukám szokott például szédervacsorát tartani, de nem feltétlen olvassuk a haggadát és imádkozunk vagy négy órán át. Inkább arról szól a peszach, hogy végre összegyűlik a család. Én nem tudom, hogy hogyan kell szervírozni a szédertál fogásait, vagy hogy hogyan kell meggyújtani a szombati gyertyákat, de nekem nem is ez jelenti a vallásosságot. Néha leülök egy csendes zugba, gyújtok egy gyertyát vagy egy füstölőt, meditálok, és beszélgetek Vele, vagy az angyalokkal. Mert olyan „angyalos” vagyok...

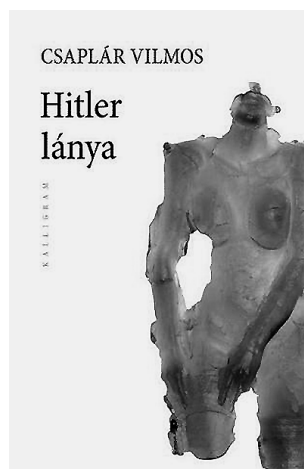
Moór Valéria

Abszurd, mégis reális

Azt mondják, minden megtörténhet. Ki tudja, talán máshogy alakultak volna a dolgok, ha mondjuk Hitler tehetségesebb festőművésznek bizonyul. Hiába, való persze ilyesmin gondolkodni, hiszen végül nem így történt, időnként azonban nehéz ellenállni a kísértésnek, hogy mi lett volna, ha bizonyos dolgok másként történnek. Mentségünkre szolgáljon, hogy Csaplár Vilmosnak is elég élénk a fantáziája, ami természetesen nem szemrehányás a részünkről, hiszen egy író éppen attól (is) író, hogy az átlagnál fejlettebb a képzelőereje.

A mindvégig rendkívül fordulatos, egy pillanatra sem leülő cselekmény, valamint a számtalan (mellék)szereplő miatt az olvasónak lélegzetvételnyi szünetet is alig engedélyező regényben a hübrisz a Hitler és Kucor Fanni közötti szexuális aktus, amelynek nem kívánt eredménye kilenc hónappal később látja meg a napvilágot. Hitler apasága azonban kétséges, Fanni ugyanis a zsidó Vukán Balázssal is összefeküdt, így remélve semlegesíteni Hitler spermáit, a kis Ruckner Jolán származása tehát bizonytalan. Ahogy egyébként az anyjái is, aki csak a Németországban mosogatólánként eltöltött vendégmunkás-kitérőből hazatérve tudja meg, hogy valódi apja Ruckner Pál kereskedő, aki nem mellesleg szintén zsidó, Hitler tehát, tudván kívül, egy zsidó nővel osztotta meg az ágyát. A világalumni tervekről fantáziáló bukott festő állítólagos lányát egyébként később egy Kujeda Eliás nevű csendőrt ment meg a biztos

Csaplár Vilmos:
Hitler lány.
Kalligram, 2009,
287 oldal, 2990 Ft

haláltól, igaz, nem minden hátsó szándék nélkül, de talán ezt mondani sem kell. Jolánt egyrészt már a gettóban kiszemelte magának (ezért is erőszakolja meg később), másrészt reméli, hogy a háborút követően a lány majd mellette vall, igazolva ezáltal zsidómentő tevékenységét. Kujeda számítása be is válik, Jolán azonban hamarosan megszökik tőle, hogy aztán anyjához hasonlóan egy másik férfi, egy bizonyos Csiliz Lajos karjaiban kössön ki. Kilenc hónap múlva aztán megszületik Csiliz Lalika, róla sem tudni azonban biztosan, hogy ki a valódi apja, még akár az is lehet tehát, hogy a nagyapja maga Hitler.

Mindez persze a fantázia játéka. A kitalált és a valóságos események forgatagában (mindegyikre képtelenség lenne kitérni, a fenti történetre tulajdonképpen a regény címe miatt esett a választás) ráadásul könnyű elbizonytalanodni, nem mindig lehet ugyanis egyértelműen megállapítani, hogy mivel is van dolgunk éppen – fikcióval, vagy esetleg a Közép-Európát mindig is olyannyira jellemző abszurd realitással. Ennek ellenére (éppen ezért?) a *Hitler lány* nyugodtan olvasható huszadik századi történelmünk egyfajta kivonataként. Különösen a regénynek

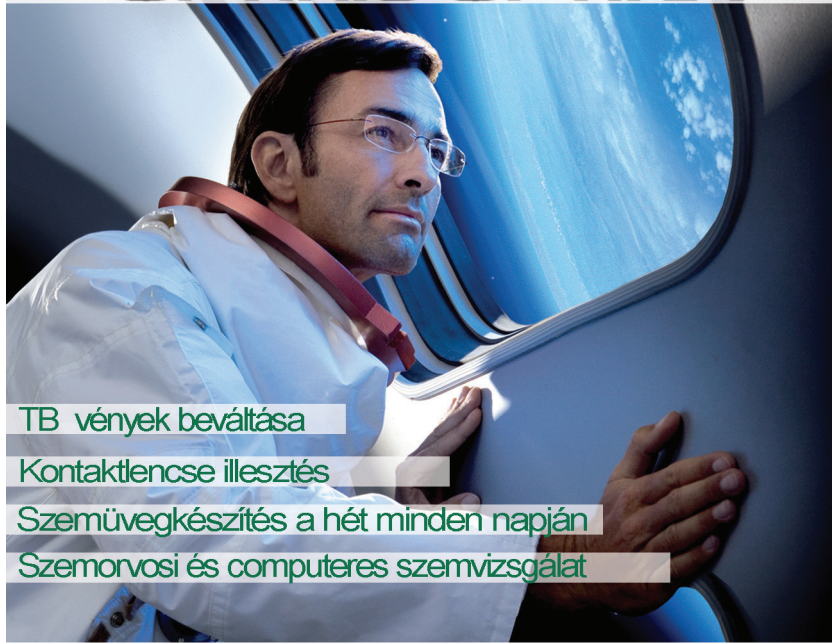
az a fikciótól legkevésbé átszőtt része, amely a cionisták tevékenységét állítja középpontba.

Aki olvasta Szilágyi Ernő háború után írt visszaemlékezését (Ismeretlen memoár a magyar vészkorszakról, Akadémiai Kiadó, 2005), az jól ismeri azokat a dilemmákat, amelyekkel a magyar cionisták az ország német megszállását követő hónapokban kénytelenek voltak szembesülni. Kasztner Rezsőék szerepe, érthető módon, máig vitákat gerjeszt, a döntéseikkel kapcsolatos állásfoglalásokkal azonban talán óvatosa(bba)n kellene bánni. El lehet ugyan ítélni őket, amiért szóba álltak a nációkkal, bár hosszú évtizedek távlatából ez nem tűnik túlságosan tisztességesnek, de azért azt el kell(ene) ismerni, hogy 1685 magyar zsidó mégiscsak nekik köszönheti, hogy megmenekült az elképzelhető legrosszabbtól. És ezt még akkor sem illik elvitatni tőlük, ha nem értünk egyet a módszereikkel (nem voltunk a helyükben, szerencsére), vagy azzal, hogy miért éppen azok kerültek föl a végül Kasztner-vonatként elhíresült, Bázelen menedéket találó szerelvényre (nem létezik megtámadhatatlan névsor), akik végül megmenekültek.

De Csaplár szerencsére nem foglal állást. Mielőtt nekikezdett volna az írásnak, nyilván nyakig beleásta magát a témával kapcsolatos szakirodalomba, talán még a Szilágyi-memoár is a kezébe akadt, ki tudja, regényét végigolvasva mindenestre úgy tűnik, egyáltalán nem ítélni, sokkal inkább dokumentálni akart, megörökíteni egy korszakot, méghozzá a széppróza eszközeivel. Egy korszakot, amikor minden megtörténhetett. Egy korszakot, amikor minden meg is történt. Ahogy mindennek az ellenkezője is. Visszavonhatatlanul.

Csóke Zoltán

OPTIRIS OPTIKA

TB vények beváltása

Kontaktlencse illesztés

Szemüveggéskészítés a hét minden napján

Szemorvosi és computeres szemvizsgálat

ÁRKÁD - CAMPONA - EUROPARK - MAMMUT I. - WESTEND
www.optiris.hu

Meghívó

a Magyar Zsidó
 Kulturális Egyesület
 évi rendes
 közgyűlésére!

2008. június 11. csütörtök
 17 órára összehívom
 a 1065 Budapest
 Révay utca 16.
 Bálint Ház Kohn termébe.

Napirendi pontok:

A 2008-as év pénzügyi
 beszámolójának elfogadása;
 A 2008-as év Közhasznúsági
 jelentésének elfogadása;
 Egyéb ügyek.

A közgyűlés
 akkor határozatképes,
 ha azon a tagoknak legalább
 fele jelen van.
 Határozatképtelenség esetén
 újabb közgyűlést hívok össze

2008. június 11. csütörtök
 17 óra 30 percre,
 1065 Budapest
 Révay utca 16.
 Bálint Ház Kohn termébe.

Ezen megismételt közgyűlés
 a résztvevők számától
 függetlenül az eredeti kitűzött
 napirendi pontok tekintetében
 határozatképes.

Kirschner Péter
 A Mázsike elnöke

Schiller Autó Család

Schiller Opel
 1138 Budapest, Váci út 113.
 Tel.: 452-11-01
www.schilleropel.hu

TOYOTA SUPER
 1044 Budapest, Külső Váci út 20.
 Tel.: 380-0-380
www.toyotasuper.hu

Chevrolet SCHILLER
 1138 Budapest, Váci út 113.
 Tel.: 450-25-15
www.chevroletschiller.hu

ŠKODÁK PALOTÁJA
 Volkswagen márkaszervíz
 1154 Budapest, Szentmihályi út 142.
 Tel.: 415-3000
www.palotaauto.hu

SCHILLER
 1046 Budapest, Fóti út 143.
 Tel.: 2-72-72-00
www.fiatschiller.hu
 Karambolos Centrum:
www.megajitjuk.hu

SCHILLER HASZNÁLTAUTO
 Tel.: 450-25-25
www.schiller.hu/hasznaltauto

SZARVAS
2009
nemzetközi zsidó ifjúsági tábor

Bálint Ház

A JDC Magyarország és a Bálint Ház **2009** nyarán is szeretettel vár gyerekeket és fiatalokat Szarvasra.
I. turnus: június 28 – július 10. **II. turnus:** július 12–24. **III. turnus:** július 26 – augusztus 7.
IV. turnus: augusztus 9–21. **Információk:** 06-1-4130835 – Információk és online jelentkezés:
www.szarvastabor.hu Jelentkezni március 29-től lehet.

ART BUS BALATONEDERICS július 19., 9 órától

2009. Bálint Ház számára az Utak, utazások éve. Az Art Busszal mindenki számára könnyen elérhetővé válnak a fővárostól távolabb eső érdekes, kulturális programok és helyszínek.

Itt a nyár, irány a Balaton. A magyar tenger környéke nemcsak a strandolók paradicsoma. Gyerekeknek igazi vonzerőt jelent az **Afrika Múzeum**, amelyet egy **állatkert** vesz körül. Itt a hazánkban élő vadakon kívül afrikai bivalyok, zebrák, tevék élnek. A szafarit **könnyű ebéddel** zárjuk, majd **csobbanunk** egyet az **edericsi strandon**, amely valódi gyöngyszem azoknak, akik nem a nagyvárosok közepén szeretnek fürödni, hanem valamilyen csendesebb helyet keresnek. A plázs különleges vonzereje a Szigligetre, Badacsonyra nyíló gyönyörű kilátás.

A program ára saját autóval érkező családoknak 3500 Ft/felnőtt, 1800 Ft/gyerek,
Bálint Ház bussszal utazóknak 6000 Ft/felnőtt, 4300 Ft/gyerek.

Kapcsolat: Lefkóvics Zsófia: lefkovics.zsofi@balinhaz.hu • Somogyi Zsófia: somogyi.zsofi@balinhaz.hu

Jelentkezés és befizetés a Bálint Házban Herceg Orsolyánál hétköznap 10-16 óráig.
Telefon: 06 1 311 66 69 • Cím: 1065 Budapest, Révay utca 16.

Bálint ház